

Casusluk Faaliyetlerinde Motiflerin İncelenmesi: İnan İslam Cumhuriyeti Örneği (1979-2019)

Muhammet Murat TEKEK¹

Geliş Tarihi: 03/04/2020 **Kabul Tarihi:** 09/05/2020

Atf: TEKEK.,M.Murat, “Casusluk Faaliyetlerinde Motiflerin İncelenmesi: İnan İslam Cumhuriyeti Örneği (1979-2019)”, *Ortadoğu Etütleri*, 12-1 (2020):238-273

Öz: Bu çalışma, İnan İslam Cumhuriyeti (İİC) aleyhine, 1979 yılından günümüze, İİC vatandaşlığına sahip olan ve casuslukla suçlanan kişilerin casusluk faaliyetini gerçekleştirmekteki motifleri (Motivasyon, Güdü, Saik, İtki) ile bu motiflerin şekillendiği arka planın, açık kaynaklar üzerinden, incelenmesine odaklanmıştır.

Toplanan nitel verilerin incelenmesinden elde edilen bulgulardan motifler belirlenmiş ve bunlar çalışmanın sonunda bir sınıflandırmaya tabi tutularak genellemeler yapılmıştır. Sözkonusu sınıflandırma, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ölçeğinde yapılan mevcut bir çalışma ile karşılaştırmalı analize tabi tutulmuştur.

Ayrıca casusluk faaliyetlerinin İİC tarafından nasıl tanımlandığı, yorumlandığı, ilgili mevzuatlarla hangi müeyyidelerin getirildiği, casuslukla nasıl mücadele edildiğini belirlemeyi ve tüm bunlara karşın casusluk faaliyetlerinde bulunan veya casuslukla suçlanan kişilerin motivasyonlarının neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnan, Casusluk, Motif, Çifte Vatandaşlık, Yumuşak Yıkım

¹ YL Öğrencisi, Polis Akademisi-TR, mmurattekek@gmail.com, ORCID:0000-0002-8985-4760

Analysis of Motives in Spy Activities: The Example of Islamic Republic of Iran (1979-2019)

Muhammet Murat TEKEK¹

Received: 03/04/2020 **Accepted:** 09/05/2020

Citation: TEKEK., M. Murat, “Casusluk Faaliyetlerinde Motiflerin İncelenmesi: İran İslam Cumhuriyeti Örneği (1979-2019)”, *Ortadoğu Etütleri*, 12-1 (2020):238-273

Abstract: *This study focuses on the study of the background of motives (Motivation, Motive, Impulse) against the Islamic Republic of Iran and the background of these motives in carrying out espionage activities since 1979.*

The motives were determined from the findings obtained from the analysis of the qualitative data collected and these were subjected to a classification at the end of the study and generalizations were made. This classification was subjected to comparative analysis with an existing study on the US (United States) scale.

In addition, it aims to determine how espionage activities are defined by Iran, interpreted, what sanctions are brought in by the relevant legislation, how to fight spying and what is the motivation of people who are engaged in espionage or accused of espionage.

Key Words: Iran, Espionage, Motive, Double Citizenship, Soft Demolition

¹ Master Student, Police Academy-TR, mmurattekek@gmail.com, ORCID:0000-0002-8985-4760

تحليل الدوافع في أنشطة التجسس: نموذج الجمهورية الإسلامية الإيرانية (1979-2019)

محمد مراد تكك¹

تاريخ الاستلام: 2020/09/05 تاريخ القبول: 2020/03/04

للاقتباس: م. مراد تكك، «تحليل الدوافع في أنشطة التجسس: نموذج الجمهورية الإسلامية الإيرانية (1979-91)»، دراسات الشرق الأوسط، 273-238 (2020) 1-21

الملخص

هذه الدراسة تركز على تحليل الدوافع (الحوافز، الأسباب، المحركات) لأنشطة التجسس التي يقوم بها أشخاص يحملون الجنسية الإيرانية ومتهمون بالتجسس ضد الجمهورية الإسلامية الإيرانية منذ عام 1979 حتى يومنا هذا، إضافة لخلفية هذه الدوافع وذلك من خلال مصادر مفتوحة.

بداية تم تحديد الدوافع من خلال النتائج المتوصل إليها من خلال تحليل البيانات النوعية التي تم جمعها، وفي نهاية الدراسة تم تصنيف هذه الدوافع ثم توسيعها وتعميمها أكثر. وتم إخضاع هذا التصنيف لتحليل مقارنة مع دراسة سابقة على مقاييس الولايات المتحدة الأمريكية.

إضافة إلى ذلك تهدف هذه الدراسة إلى تحديد كيفية تعريف أنشطة التجسس من قبل الجمهورية الإسلامية الإيرانية وكيفية تفسيرها وما هي العقوبات التي تفرضها في هذا الصدد وكيف تكافح هذه الأنشطة، إضافة إلى محاولة تحديد ماهية دوافع الأشخاص الذين يقومون بأنشطة التجسس أو يتهمون بالقيام بها.

الكلمات المفتاحية: إيران، التجسس، دافع، الجنسية المزدوجة، التدمير الناعم

1 طالب ماجستير في كلية الشرطة - تركيا، mmurattekek@gmail.com، 8985-4760-0002-0000-0000 ORCID

Giriş

İran aleyhine gerçekleşen casusluk vakalarının incelenmesinde kritik eşik 1979-1980 İslam Devrimi'dir. Bu yıllara değin monarşi düzeniyle yönetilmekte olan İran, sözkonusu tarihte dünya genelinde pek benzeri bulunmayan ve felsefik öze sahip bir teoriyle teokratik rejime geçiş yapmış ve yönetim şeklini değiştirmiştir. Gerçekten de ülke genelinde bir süredir devam eden gösteri ve olayların ardından¹ İran'a, Ayetullah Humeyni'nin düşünsel dünyasında 1960'lı yıllar boyunca geliştirdiği ve bu yılların sonunda 'Velayet-i Fakih' olarak ortaya koyduğu teori ile İslam Devleti adıyla şekillenen dini temelli devlet düzeni gelmiş ve bu düşünceye özgü yönetim şekli de beraberinde devrimle birlikte yürürlüğe girmiştir.² Böylelikle üst düzey dini liderlerin (Ayetullahlar) parlamentodan geçen kanunları geri çevirebildiği bir hükümet kurulmuştur.³ Bu tarihten önce Pehlevi Hanedanı'ndan Şah Rıza Pehlevi'nin iş başında bulunduğu İran, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile sıkı ilişkiler içerisinde iken bu tarihten sonra Ayetullah Humeyni 'rehberliğindeki' İran, ABD ve İsrail'in her ikisiyle karşıt taraftaki bir devlet haline gelmiştir. Humeyni ile birlikte, ABD ve İsrail, İran tarafından 'büyük ve küçük şeytan' olarak hedef gösterildikleri halleriyle, İran'ın güvenlik hassasiyetlerini ve algılamalarını belirlemiştir.⁴

İran'daki casusluk vakalarının bu çalışmayla inceleme kapsamına alınmasının nedenlerinden birincisi; bölgesel bir güç olarak İran'ın, süper güç konumundaki ABD, bunun yanı sıra, bölgesel düzeyde hatırı sayılır bir saldırı ve savunma gücü bulunan devlet durumundaki İsrail, ilaveten, petro-dolarların eşliğinde çeşitli konulardaki finansörlüğü ile İran'ın bölgedeki petrol gelirlerini eriten Suudi Arabistan'ın hedefi durumunda bulunmasıdır. Bu üç devlet (ABD, İsrail, ve Suudi Arabistan) ve İran arasında retorik düzeyde süren ve her vesileyle birbirlerine yönelen tehditler ve meydan okumalar dikkat çekmektedir. İkinci neden; İran'ın, ABD'nin yaptırımları kuskacıdan kurtulamamasıdır. ABD'nin yaptırımlar uygulayabilmesi için İran hakkında bilgi sahibi olması gerekliliği ve doğal olarak istediği bilgilerin bir kısmını casusluk çalışmaları kapsamında toplaması kaçınılmazdır. İran'ın devletler nezdinde pek örneğine rastlanmayan bir oluşum olarak Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) yapılanmasının, İran'ın güvenlik ve istihbarat uygulamalarına niteliksel ve niceliksel katkılar sunması başkaca kuvvetli bir nedendir. DMO'nun dış operasyonlardan ve aktivitelerinden sorumlu kolu durumundaki Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleyma-

1 Başkan Oran, *Siyasi Tarih 1918-1990*, Ankara: İmge Kitabevi 1991, s.435-440.

2 Uygur, Hakkı, "Modern İran", konulu sunum, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)-YTB 2019 Uluslararası Öğrenciler Akademisi Seminerleri, Ankara:2019

3 Joshua S. Goldstein ve Jon C.Pevhouse, *Uluslararası İlişkiler*, (Çev.Prof.Dr.Haluk Özdemir), Ankara:BB101 Yayınları 2017, s.237

4 Sarı, İsmail, "İslam Devrimi'nden Günümüze İran-ABD İlişkileri" konulu sunum, İran Araştırmaları Merkezi (IRAM) Güz 2019 Seminerleri, Ankara:2019

ni'nin Irak'ta bir füze saldırısıyla öldürülmesi bu nedeni yeterince açıklamaktadır. Doğal olarak, sayılan bu durumların casusluk faaliyetlerinin kullanılmasını mümkün ve çeşitli kılacağından hareketle, İran aleyhine casusluk vakalarının ele alınması zorunluluk kazanmıştır.

Bu noktada bir saptamayı yapmak yerinde olacaktır. Sözkonusu saptama, çalışmanın kapsama alanını ve zaman aralığını belirleyecektir: İran aleyhine, yine İran vatandaşlarınca gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerinin miladı bu çalışmada İran İslam Devrimi'nin başlangıcı olarak belirlenmiştir. Zira, bu tarihten önce Şah'lı İran; ABD ve İsrail başta olmak üzere, global ve bölgesel düzeyde, şu an İran İslam Cumhuriyeti'nin diğer ülkelerle yaşadığı sorunları yaşamamaktaydı. Devrim gerçekleşmemişti ve doğal olarak Devrim'in yönetim ilkelerinden memnuniyetsiz kesimler açığa çıkmamıştı. ABD ve İsrail başta olmak üzere Devrim'den sonra İran aleyhine yıkıcı türde casusluk faaliyetlerine girişecek ülkelerin Devrim'den önce bu yönde bir niyetleri de haliyle yoktu. Hatta Şah, yönetimi aleyhine gerçekleştirecek faaliyetlerin tespiti görevini yükleyeceği SAVAK (Ardılı SAVAMA, onun da ardılı VE-VAK)'ın kurulumunda, ABD ve İsrail'den danışmanlık hizmeti almıştı. 1957 yılında kurulan SAVAK; geniş kadrosu ve yetkileriyle muhaliflerin belirlenmesi, takibi ve sindirilmesinde 1979 yılına değin oldukça etkin çalışmalar gerçekleştirmiştir.⁵ Dolayısıyla İran'da Devrim sonrası belirecek casusluk vakalarında, Devrim'in paradigmasıyla oluşacak ve ilerleyen satırlarda yer verilecek olan türde motifler daha az görülmektedir. Burada iki yönetim arasındaki tek benzeşme istihbarat teşkilatlarına yükledikleri misyondur denebilir.

Çalışmada biri diğerini etkileyen iki başlı bir araştırma sorunsalı mevcuttur. Birinci grupta yer alan araştırma soruları; İran'da potansiyel casusları ne itkilemektedir? Sözkonusu ülke aleyhine gerçekleşen casusluk faaliyetlerinde hangi türde motifler ağırlıktadır? İstihbarat teşkilatları, angajmanlarında, İİC özelinde hangi türde motifleri kullanmaktadırlar? Angajmana esas teşkil eden motif ile casuslardan istenen bilgiler arasında denge ne ile ve nasıl sağlanmaktadır? vb. şeklindedir. İkinci grupta yer alan araştırma soruları; Casusları etkileyen bu saiklerin (Motiflerin), angajmanlara giden yolda birer kolaylaştırıcı olmalarında Batılı ülkelerin taktikleri nelerdir? Tam tersine, bu defa, muhtemel casusların faaliyetlerine ket vurulmasında veya caydırılmalarında İran tarafından var edilen arka planın dinamikleri nelerdir? Taarruzda bulunan bir grup devlet ile savunmada bulunan bir devlet kendilerini yasalarıyla (Daha çok İİC), teşkilatlanmalarıyla (Daha çok İİC) nasıl koruma altına almaya çalışmıştır? Taktik ve stratejiler (Her iki taraf) nasıl dizayn edilmiştir? vb. şeklindedir. Çalışma bu sorunsalların çözümünde anahtar vazifesi görecek önemli iki husustan yararlanmaktadır. Bunlardan biri; 'Çifte Vatandaşlık' diğeri; 'Yumuşak Yıkım' kavramlarıdır. Her iki hususun kavramsallaştırılması da bu meyanda gerçekleştirilmiştir.

⁵ Hakan Boz. *İstihbarat Örgütleri, İran İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı: Vevak*, Ankara:2014 s.271-287

1. Tanımlar ve Kavramsal Çerçeve

Casusların neden bu faaliyeti gerçekleştirdiklerine dair çeşitli teoriler ve görüşler mevcuttur. Bunların başında; casusların motivasyonlarını anlamakta on yıllardır kullanılan, akronim yoluyla kodlanmış ve ortaya konulmuş olan ‘MICE Modeli’ gelmektedir. MICE Modeli gerçekten de casusların motivasyonlarını anlamakta kullanılmak için bugün dahi başvurulacak çok etkin bir manivela konumundadır. Günümüze değin, MICE modelinin kurgulanabilmesi ve üzerine makaleler yazılabilmesi için yeterli sayıda casusluk vakası gerçekleşmiştir.

Casusluğa dair motivasyonların anlaşılmasına yönelmiş en bilindik olan ve bu alanda bir milat kabul edilebilecek MICE Modeli’ne ilkin, eski KGB Binbaşı Stanislav Levchenko, hatırat türünde yazmış olduğu ‘Yanlış Tarafta: KGB’deki Hayatım’ adlı kitabında yer vermiştir. Söz konusu modelde MICE kısaltması; ‘M’ (Money/Para), ‘I’ (Ideology/İdeoloji), ‘C’ (Coercion/Baskı, Tehdit, Şantaj), ‘E’ (Ego/Benlik) kelimelerinin baş harflerinden oluşmakta, kelimenin kendisinin başı başına anlamı da mecazen; birşeyi görünmeden içten içe kemirerek yiyip bitiren, gücünü azaltan, sona erdiren, tespiti ve yakalanması zor olan ‘fare’ kelimesi olmaktadır. Burada bir gizli servisi, kurumu, faaliyeti vb. içten içe tüketen casus ve fare (Daha yaygın kullanımıyla köstebek) birbiriyle eş tutulmuş gibidir.

Levchenko, KGB için Japonya’da görev yaptığı yıllarda bir istihbarat memurunun ne zaman bir hedefin zayıflığını değerlendirmek isterse işe her zaman MICE ile başlayacağını söylemektedir.⁶ Öyleyse MICE Modeli casus adayının motiflerini ortaya çıkarmakta kullanılan bir turnusol kağıdı işlevini görmektedir denebilir.

Diğer birçok istihbarat subayı veya görevlisi gibi Levchenko da casus adaylarına yönelik mimlemeler, angajmanlar yapmış ve sahada yer almıştır. Onu meslektaşlarından farklı kılan ise, deneyimlerinden yola çıkarak bir model kurgulaması olmuştur. Levchenko’nun deneyimlerini kaleme alması, üstelik bir modelleme kurusuyla dünya kamuoyuyla paylaşması son derece gerçekçi ve önemlidir. Neticede Levchenko da kendi mecrasında birçok angajmanlar yapmış, casuslar sevk-idare etmiş bir istihbarat görevlisi olarak eşsiz deneyimlere sahipti. Onun bahse konu çalışması bu türde bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Soğuk Savaş’ın dinamikleri içerisinde istihbarat konularıyla ilgili bir eserin sunulması da ayrıca önemlidir. Modelin bu denli tutmasının ve üzerinde çalışılarak geliştirilmeye çalışılmasının ya da üzerine eklemeler getirilmek istenmesinin nedenleri de bunlar olsa gerektir.

MICE’ a yer verilerek motivasyonların açıklanmaya çalışıldığı bir başka alan; İran İstihbarat Bakanlığı’na ait resmi internet sitesi olmuştur. Konu, anılan sitede,

⁶ “Defectors Debriefing Themselves”, 26/06/1988, <https://www.nytimes.com...>

beş bölüm halinde ve tefrika şeklinde yer verilen ‘Casuslar ve Motif’ başlığıyla ele alınmıştır.⁷

Buna göre; casus teşvikleri (Güdülemeler, motifler, motivasyon çalışmaları), istihbarat teşkilatlarının, bireyleri, örgütlerine, gruplarına veya ülkelerine karşı eylemde bulunmak için kullandıkları teşviklerdir. Genellikle insanlar, parçası oldukları örgüt veya topluma karşı eylemde bulunmak istemezler ancak bazı durumlarda bu davranışlara yeltenirler ve böylesi davranışlara ‘ihamet’ denilir. En önemli soru, bir kişinin kuruluşuna veya ülkesine ihanet etmesine neden olan şeyin ne olduğudur. Dünyanın istihbarat ve karşı istihbarat teşkilatları genellikle İngilizce olarak “MICE” olarak bilinen modeli casusluğun nedenlerini açıklamak için kullanmaktadırlar: Money (Para), Ideology (İdeoloji), Coercion (Zorlama) ve Egocentricity (Özgüven).

Para için ülkelerine ihanet edenler, genellikle örgütlerinin veya toplumlarının haklarından mahrum bırakıldığını düşünenlerdir. Bu nedenle kendilerine karşı işlenmiş kusurun tazmin edilmesi gerektiğinden şüpheleri yoktur. Aynı zamanda toplumun yeteneklerini takdir etmediğini düşünmektedirler.

CIA (Central Intelligence Agency-Merkezi Haberalma Teşkilatı)’nın Karşı Casusluk Bölümü’nde üstelik SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Masası’nda görevli iken, maddi ödemeler karşılığında, SSCB lehine-ABD aleyhine olmak üzere, 1985-1994 yılları arasında, ABD’ye bilgi aktaran SSCB menşeli casusların isimlerini dönemin Sovyet Gizli Servisi KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-Devlet Güvenlik Komitesi)’ye ileten Aldrich Ames bunun bir örneğidir.⁸

İdeolojik olarak motive olmuş insanlar, kendilerini, ailelerini, gruplarını ve arkadaşlarını sürdüreceklerini ve enerji vereceğini düşündükleri bir inanç sistemine derinden inanırlar. Bu insanlar finansal kaygıları olmaksızın davaları için ölümü göze alırlar ve davalarına belki de canlarını vererek hizmet ederler.

İdeolojik motifin en bilindik örneği; Cambridge Üniversitesi’nde öğrenim görmekte iken KGB tarafından angajesi sağlanmış Kim Philby ve diğer dört arkadaşından müteşekkil ‘Cambridge Beşlisi’dir. Beşli, 1929 Ekonomik Buhranı’na kapitalizmin çözümler sunmadığını, hatta bizatihi sebebi olduğuna inanmaktaydı. Bunun yanısıra, İtalya, İspanya ve Almanya’da yüklenen Faşizme karşı Rusların önerdiği ekonomik ve siyasal sistemin set koyabileceği şeklindeki ideolojik motive sahiptiler.⁹

Zorlama, normal koşullarda ihanet etmek istemeyen ancak özel durumlarda ihanete zorlanan bir kişi için geçerlidir. Cinsel şantaj ve rüşvet, bireylerin istih-

7 “Farkındalık ve Uyarılar-Casus Motifleri”, 7 Eylül 2017, <http://www.vaja.ir/Portal/home/?news...>

8 Cold War Warriors, CIA Traitor and KGB Double Agent Aldrich Ames, (2009), 9 dk. 37 sn. Youtube, 2009.

9 Ferit, Temur, 20. Asrın Casusluk Şebekesi Cambridge Beşlisi, Ankara:Hitabevi Basın Yayın Dağıtım 2014, s.41-57

barat işbirliğine zorlanmasının en yaygın biçimlerinden ikisidir. Rüşvet durumunda, bir devlet görevlisi rüşvet aldığı anda, kendisine uzun süre daha rüşvet verilir ve gelen isteklere uymak zorunda bırakılır. Romantik durumlarda, casus adayına yönelik zorlamalar işe yarayabilir ve sevdiklerine yönelik şiddet uygulanacağı söylenir ve hatta öldürmekle tehdit edilebilir.

Benlik (Ego) saygısı, kişinin duygularının etkisi altında olağandışı eylemler gerçekleştiren zihinsel ve duygusal durumunun bir sonucudur.

Dört motifi detaylandırmak için örnekler vermek gerekirse;

*Maddi Motivasyonlu vakalara; düşük maaş, kişisel açgözlülük, ailenin içinde bulunduğu finansal krizi çözmek için acil para ihtiyacı ve borç altında bulunmak neden olabilir.

*İdeoloji temelli vakalara; varolan ideolojik sistemden nefret etmek ve bu sistemi kabul etmemek sebebiyet verebilir.

*Ego temelli vakalarda; saygı görme, kabullenilme, prestij, kariyer elde etme saikleri etkili olabilir.

*Zorlama, Tehdit Türü Vakalara; duygusal ilişkilere karşı konulamazlığın kullanımı, keza yalnızlık içerisinde arkadaşlık arayan bir kişinin karşısına birilerinin çıkarılarak tehdit yolunun açılması vb. yol açmış olabilir.¹⁰

Casusluğun Koşulları

İran İstihbarat Bakanlığı sitesinde yer alan bilgilere göre casusluğun dört koşulu vardır ve bunlar sağlandığında casusluk gerçekleşmektedir. Genel bir kural olarak, mutsuz bir insanın da casusluk gibi ciddi bir sadakatsizlik yapması için gereken dört şart vardır. Aynı şey, zimmet, sabotaj ve sahtecilik gibi diğer suçlar için de geçerlidir. Bu 4 koşul şunlardır:¹¹

*Suçun konumu,

*Suçun karşıladığı motivasyon ya da ihtiyaç,

*Ahlaki değerler, kuruma bağlılık, grup veya meslektaşlardan utanma veya tutuklanma korkusu gibi cezai davranışların ve doğal engellerin üstesinden gelme yeteneği,

*Hikayenin başlangıcını ve ihanet eylemini tetikleyen faktör.

¹⁰ Bkz. Ibid. 7

¹¹ "Farkındalık ve Uyarılar-Casus Motifleri", 16 Eylül 2017, <http://www.vaja.ir/Portal/home/?news...>

Birinci Koşul; Suçun Konumu (Bilgi Nerede? Bilgi Kimde?)

Suçun konumu iki türdür: Birincisi; parayla değiştirilebilecek veya başka bir amaç için kullanılabilir bilgilere veya malzemeye erişim imkanı ve bu tür bilgi veya değerli bilgileri edinebileceklerle kişisel tanışma veya bu kişilere erişim imkanı.

1950'li yıllarda fotokopi makinelerinin yaygın kullanımıyla başlayan teknolojik gelişmeler aynı zamanda hassas bilgilerin dağıtımını kontrol etmeyi zorlaştırmıştır. Günümüz dünyasındaki büyük datalar, otomatikleştirilmiş veritabanları ve birbirine bağlı ağlar, bir casusun doğru yerde bulunması halinde toplayabileceği veya aktarabileceği bilgi miktarını önemli ölçüde artırmıştır. Bilgisayarlardan veri aktarımı yöntemi, casusların uzun süredir devam eden sorunlarını çözmüştür. Bir kişi artık bilgisayar monitörünün karşısına geçip, civarda kendisini gözetleyen biri bulunsa dahi casusluk suçuna konu teşkil edecek bir faaliyet içerisinde bulunabilmektedir. Artık daha fazla insan her zamankinden daha fazla bilgiye erişebilmektedir. Bazı devletler, özellikle devlet çalışanları, günlük olarak büyük miktarlarda parayla ilgili işlerle uğraşmakta ve her gün suistimallerle baş etmek zorunda kalmaktadır. Tıpkı para da olduğu gibi bilgiyle uğraşanların da suistimallerde bulunmalarını önlemek için mücadele edilmesi gerekmektedir. Günümüz dünyasında, satıcıları bilgileri her zamankinden çok daha kolay bulabilmektedir. Sonuç olarak, bir satıcı bir alıcı bulmak için Soğuk Savaş'ta olduğundan daha fazla ülkeye başvurabilmektedir. Örneğin; 1996'da FBI (Federal Bureau of Investigation-Federal Soruşturma Bürosu)'ın ekonomik casusluğa yönelik yaklaşık 800 kamu soruşturması yaptığı bilinmektedir. Soruşturma 23 yabancı ülkeyi içermekte idi. Askeri ve sivil teknolojinin yanı sıra, ülkeler arasındaki dünya ticaretinde alınan ve satılan, ekipman ve teknoloji arasındaki sınır giderek daha da bulanıklaşmış durumdadır.¹²

İkinci Koşul; Suçu İşlemek İçin Motivasyon

Casusların motivasyonları göz önüne alındığında, casusluğun gerçek nedenlerinin görüldüğünden farklı olabileceği unutulmamalıdır. Her ne kadar maddiyat önemli olsa da yıllardır para peşinde olan birçok insanın finansal ihtiyaçlardan çok daha önemli ve acil ihtiyaçları olabileceği gerçeği de vardır. Finansal olarak motive olmuş görünen casusluk vakalarında, casuslar aslında kontrol dışı duygusal ihtiyaçlarla motive edilmiş olabilirler. Paranın değeri sadece satın labileceğiniz şeyle ilgili değil, aynı zamanda ne anlama geldiği ile de ilgilidir - Başarı, güç, etki ve mutluluk ve güvene giden bir yol - Duygular olayları etkilemek için bir çeşit üstel güç olabilir. İşyerinde (Kamu ya da özel) çok çeşitli sebeplerden kaynaklı; öfkeleniren veya sinir bozan durumların yaşanması, haksızlığa uğramak, adaletin tecelli etmemesi, liya-

¹² Bkz.Ibid.7

katsiz atamalar, sosyal yardımların ödenmemesi gibi sorunlar en azından işverene bağlılığı azaltmaktadır. En kötüsü, bu durumlar casus adayı açısından ihanetin motivasyonunu ve haklılığını hazırlamakta ve sağlamaktadır. Şu anda ABD gibi bir ülkede, fizik, kimya ve bilgisayar bilimleri alanındaki doktora öğrencilerinin yaklaşık yarısı yabancı öğrencilerden oluşmaktadır. Silikon Vadisi'ndeki tüm mühendislerin üçte biri yabancıdır. Yüksek teknolojinin uluslararasılaştırılması, ABD aleyhine casusluk yapan ülke sayısına ve çeşitliliğine ek olarak, bölünmüş sadakatlerin ortaya çıkmasını hızlandırabilmektedir.¹³

Üçüncü Koşul; Suçlunun Suçu İşleme Davranışına Karşı Faktörler; Öz Kontrol ve Koruyucu Güvenlik Engellerinin Caydırıcılığı

Dünyadaki çoğu ülkede, gizli bilgilere erişimi olan çoğu devlet çalışanı ihanet durumuna girebilmektedir ve çoğu için birden fazla motivasyon kaynağı mevcuttur. İhanet çok nadir görülür çünkü temel ahlaki değerler (Ülkeye, kuruluşa veya meslektaşlara sadakat duygusu) buna engel olur. Ahlaki değerler, sadakat ve korku, ihaneti engelleyen temel taşlardır. Bu engelleri gevşeten herhangi bir sosyal değişimin, hain sayısını arttırması muhtemeldir. Herhangi bir ülkedeki ahlaki değerlerin ve sosyal güvenin azalması, aldatma sebeplerinden biridir. Ayrıca, uzun vadeli çalışan-ışveren ilişkisini baltalayan ekonomik değişikliklerin sadakat üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. İşyerinde herhangi bir eşitsizlik memnuniyetsizliğe yol açabilir ve kişinin daha iyi davranış hak ettiğine dair algısı yasadışı davranışı haklı çıkarmak için kullanılabilir veya yasadışı davranışın önündeki engelleri zayıflatabilir. İnsanlar işverenlerinin kendilerine haksızlık ettiğini hissedince, onlara ihanet etmek de daha kolaylaşmaktadır. Bunun genel gerekçesi şudur: “Bu ihaneti onlar (İşveren) haketti, kendi suçuydu, sadece misilleme yaptım. Beni kıskırtmasalardı bunu onlara yapmazdım ...”. Günümüzde, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, bazı insanlar için bilgi satmak, ülkenin hayatını tehlikeye atan kötü bir eylem olarak değil, yalnızca ticari bir mesele olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle, casus, bir ülkenin dostu ve müttefikiyse. Bunun yanısıra, topluluktaki birçok insanın onurlu ve yasalara saygılı olduğu, ceza ve ceza korkusundan çekindikleri belirtilmelidir. Tutuklanma ve cezalandırılma korkusu, casusluğun önündeki önemli bir engeldir.¹⁴

Dördüncü Koşul; İhanete Götüren Faktörlerin Mevcudiyeti

İhanete gitme kararı, genellikle kişisel yaşamda veya bireyin hoşgörüsünün ötesinde stres yaratan işlerdeki olaylar tarafından tetiklenmektedir. İhanete karar verme sürecini tetikleyen olaylar, ihanetin altında yatan sebeplerden ve motivasyon-

¹³ Bkz.Ibid.7

¹⁴ Bkz.Ibid.7

dan oldukça farklı olabilmektedir. Yaşamları boyunca birçok insan bir tür stres ve kaygılar yaşamaktadır. Mali sorunlar, iş arkadaşlarıyla rekabet edememe, işveren adaletsizliği, iş kaybı, sadakatsizlik, yakın aile üyeleri tarafından reddedilme vb. Psikolojik olarak istikrarlı ve dengeli insanlar bu deneyimlere olumlu tepki vermekte ve üstesinden gelebilmektedirler. Başka bir deyişle, bu deneyimlerden ders almakta, beklentilerini değiştirmekte, daha sıkı çalışmakta veya katlanmaktadır. Bunun aksine dengesiz insanlar bazen bir şekilde kendilerine veya örgütlerine zarar verecek tepkiler vermektedirler. İşini ihmal ederek, etik zorbalıkla veya intihara teşebbüs ederek sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca, bu kişiler zimmet, dolandırıcılık, sabotaj veya casusluk gibi eylemlerle örgütlerine veya toplumlarına zarar verebilmektedirler. Sorun, stresli olayların yaygın olması değil, zayıf veya üzgün bir insanın dengesini bozabilmesidir.¹⁵

İran'da Erkekler İçinde İstihbarat Yapılanması ve Yargı Erkinin Casusluğu Düzenlemesi

Yukarıdaki açıklamaların ardından, İran'daki yönetim sistemi ve organlarının anlaşılmasının casusluk vakalarının kavranmasında yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

İran'da kurgulanan ve şu anda varolan devlet yapısına göre; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrılığı esasına dayanan kuvvetler ayrılığı ilkesi vardır. Devrim Rehberliği (Rehber) erkekler üstü bir statüdedir ve mutlak otoritedir. Üç erk, Rehber'in denetiminde görev ve sorumluluklarını ifa etmektedirler.¹⁶

Başkomutan olan Rehber'e; Savunma Bakanlığı, İran (Konvansiyonel) Ordusu, Devrim Muhafızları Ordusu (DMO), Besiç Teşkilatı, Emniyet Teşkilatı, Savunma ve Silahlı Kuvvetleri Destekleme Bakanlığı isimlerindeki ana bileşenlerinden müteşekkil İran Silahlı Kuvvetleri doğrudan bağlıdır. Devrim Rehberi'nin görev ve yetkileri Anayasa'nın 110. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Rehber; Genelkurmay Başkanı, DMO Genel Komutanı ve Silahlı Kuvvetler ile Emniyet Teşkilatı üst düzey komutanları atamakta, azletmekte veya istifalarını kabul etmektedir. Rehber; İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı ve konumuz açısından önem arzeden İstihbarat Bakanı'nı onaylar ve bundan önce Cumhurbaşkanı sözkonusu bakanları atar.¹⁷

Yürütmenin başında bulunan Cumhurbaşkanı'na bağlı bakanlıklar arasında İstihbarat Bakanlığı (VAJA- Vezarat -e ettela'at jomhuri-ye eslami-ye İran) da vardır.

¹⁵ Bkz. Ibid.7

¹⁶ Mehmet Koç, *İran'da Devlet Yapısı ve Temel Kurumları-I Devrim Rehberliği*, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Analiz Çalışması, Ankara: İRAM Yayınları 2018 s.6-7

¹⁷ Ibid s.8

Yukarıda da ifade edildiği üzere diğer ülkelerde istihbarat işleri başkanlık, teşkilat, büro vb. seviyelerde ve isimlerle yürütülmekte iken, biraz daha farklı olarak İran'da istihbarat işleri bakanlık seviyesinde yürütülmektedir.

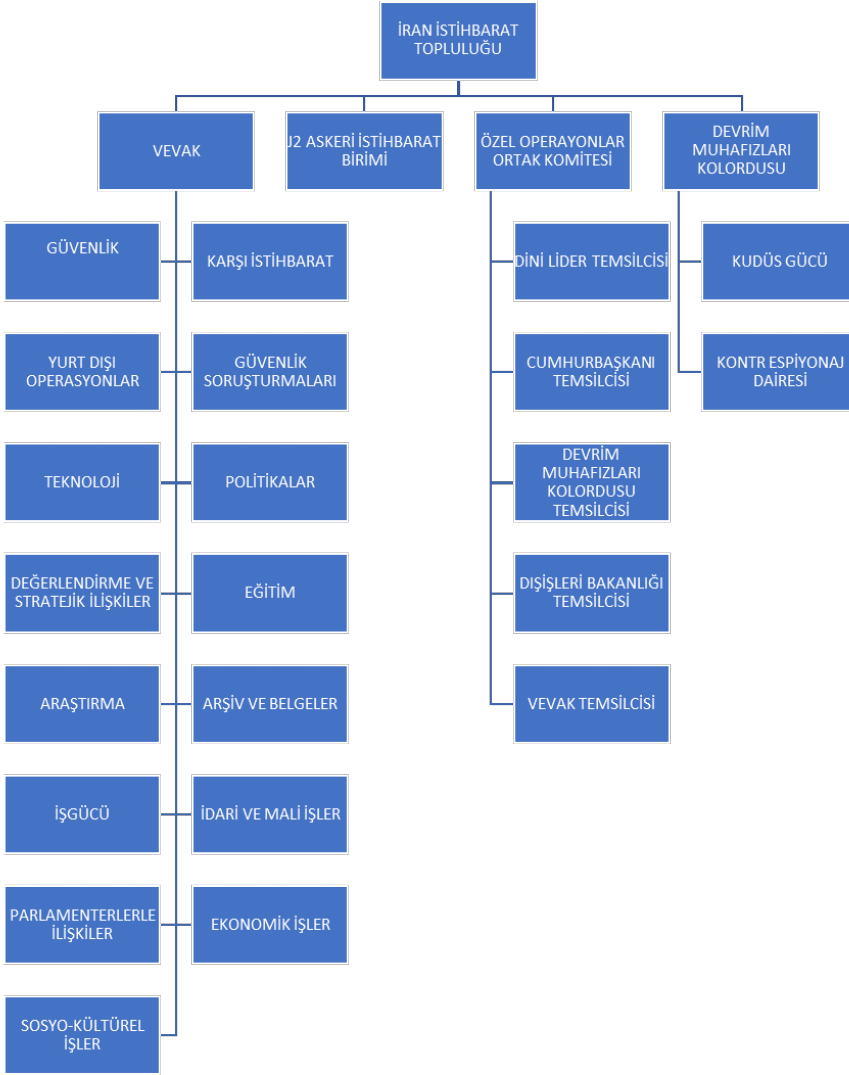
İran'da özel bir durumu tam da bu noktada kaydetmekte fayda vardır: Bu da İran'da devlet kurumlarının yanısıra müesses nizamın mutlak koruyucusu Devrim Muhafızları Ordusu (DMO)'nun varlığıdır. DMO, adeta otonom statüsüyle, Devrim Rehberi ile olan ilişkisi ve elde etmiş olduğu ticari kazanımlarıyla İran'daki sistem içinde çok önemli ve kilit bir yerde durmaktadır.¹⁸

Vakaların incelenmesi esnasında elde edilen tespitlerden olmak üzere; kendisine ağırlıklı olarak ve neredeyse tamamen rejimin korunması misyonu biçilmiş olan DMO'nun çalışmamız açısından önemi; bu oluşumun casusluk şüphesiyle veya suçlamasıyla tutuklamalar ve gözaltılar yapabiliyor olmasıdır. Zira DMO'nun Karşı Casusluk Dairesi adıyla bir birimi mevcuttur. İran'da kontr espionaj çalışmalarını esas itibarıyla yürütme erkine bağlı İstihbarat Bakanlığı kendisine tanınan yasal- ar ve yetkiler çerçevesinde yürütmekte iken DMO da İstihbarat Bakanlığı ile işbirliği içerisinde formel veya informal yollardan kontr espionaj operasyonları yaparak suçlamalar, tutuklamalar, gözaltılar ve sorgulamalar vb. yapabilmektedir.¹⁹ DMO'nun istihbarat dairesi, medya vasıtasıyla casusluk tespitinde bulunduğu kişilerle ilgili hazırlattığı kısa filmleri kamuoyunun bilgisine sunabilmektedir.²⁰

18 Rahimullah Farzam, 'İran Dış Politikasında Devrim Muhafızlarının Rolü' konulu sunum, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Güz 2019 Seminerleri, Ankara: 2019

19 "İran'ın tutuklu çifte vatandaşları ve belirsiz kaderleri", 1 Ekim 2019, <https://www.bbc.com/news...>

20 "Jailed dual nationals may be victims of Iranian agents' rivalry, row suggests", 9 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world...>

Şekil - 1 İran İstihbarat Topluluğu, Vevak'ın Konumu ve Departmanları²¹

Yukarıdaki şemada İran İstihbarat Topluluğu ve Vevak (Vezarat-e Ettela'at va Amniyat-e Keshvar)'ın bu topluluk içerisinde konumu ve dahili yapılanmasına yer verilmiştir. İran Anayasası'na göre şemadaki kurumlar birbiriyle koordineli ve işbirliği içerisinde çalışmak durumundadırlar. Vevak'ta 15 şube yer almaktadır. Ülkenin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını koruma görevi Devrim Muhafızları'na ver-

²¹ Hakan Boz, *İstihbarat Örgütleri, İran İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı: Vevak*, Ankara:2014, s.282-285 çalışmasında yer alan bilgilerden üretilmiştir.

İlmiştir. Vevak'ın yurtdışı operasyonlarının Devrim Muhafızları ve Kudüs Gücü'nün gerçekleştirmesi beklenmektedir. Devrim Muhafızları, polis ve jandarma personelinin oluşan J2, operasyonel konularda askeri planlama ve koordinasyon görevini üstlenmektedir. J2 ayrıca paramiliter güçlerle entegre konusunda tam yetkiye sahiptir. Özel Operasyonlar Ortak Komitesi 1989'da Humeyni'nin ölümünden sonra kurulmuştur. Komite; yeni silah teknolojisi, İran dışında İran rejimi aleyhine gerçekleşen faaliyetlerle ilgili bilgi toplamakla sorumludur. Komite anayasal bir kurum olmaktan ziyade dini liderin yetkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²² DMO Kontr Espiyonaj Dairesi casusluk faaliyetlerin tespiti ile gerekliliklerini de yerine getirebilmektedir.

İslam Ceza Hukuku'nda casusluk ile ilgili cezai hükümler mevcuttur.²³ İran'da casusluk suçu İran İslam Cumhuriyeti (İİC) Ceza Kanunu'nun aşağıdaki maddelerinde düzenlenmiştir. İslam Ceza Kanunu 5.kitap 1.bölümünde ve İç ve Dış Güvenlikle Mücadele Suçları kısmında 501. –510. maddeler arasında casuslukla ilgili haller ve cezalar mevcuttur. Kanun, milli güvenlik açısından konuya yaklaşmakta ve suçlular ile cezalar ağırlıklı olarak 'Casusluk (Md.501)' ve 'Düşman Hükümetlerle İşbirliği (Md.508)'nden verilmektedir. Bir başka deyişle ulusal güvenlik suçlaması olan mahpusların çoğu, İslam Ceza Kanunu'nun 501 (Casusluk) Maddesi veya 508 (bir düşman devletiyle işbirliği) maddesiyle yargılanmakta ve ceza almaktadır.

İlgili maddeler mealen ve yaklaşık bir çeviriyle şöyledir:

Madde 501: Erişim yetkisi olmayan kişilere, iç veya dış politika ile ilgili haritaları veya sırları veya belgeleri veya kararları, kasten veya casusluk içerecek şekilde verenler durumunun ciddiyetine veya bilginin kalitesine göre bir ila on yıl hapis cezasına çarptırılırlar.

Madde 508: Herhangi bir şekilde İran hükümetine karşı bir yabancı hükümetle işbirliği yapanlara bir ila on yıla mahkûm edilir. Ceza İran'ın bu devletle ilişkisine (Savaş, düşmanlık vb.) göre değişebilir.

Madde 510: Ülkeye zarar veren ya da ülkeye zarar verebilecek casusları tanıyan ve gizleyen ya da altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılır.

Altı maddeden oluşan İran Siyasi Suçlar Kanunu, 9 Mayıs 2016'da İran Parlamentosu'nda onaylanarak Anayasayı Koruyucular Konseyine gönderilmiş ve konseyin 18 Mayıs 2016'de onay vermesiyle yürürlüğe girmiştir. Siyasi Suçlar Kanunu'nun 3. Maddesi, siyasi suç kapsamına girmeyen suçları da açık bir şekilde sıralamaktadır. Bu maddeye göre; daha ağır cezalar gerektiren aşağıdaki suçları işlemek, işleyene yardım etmek ve işlemeye başlamak siyasi suç kapsamına girmez. Casusluk yapmak ve gizli

²² Bkz.İbid.5, s.282-283

²³ "İslam Ceza Kanunu (Cezalar)", Bila Tarih, <http://hoghoogh.com.online.fr/article...>

sırları ifşa etmek, bu maddede sayılan suçlardan bir tanesidir.²⁴

İran yargısı, casusluk yargılamalarında en ağır ceza olarak durumun ciddiyetini, casusun karşı tarafa verdiği bilginin önemi ve niteliği, aktarılan bilginin İİC'ye sebebiyet verdiği hasar gibi durumları gözönünde bulundurarak idam cezalarına da hükmedebilmektedir. İdam edilerek infazı gerçekleştirilen vakalar mevcuttur. Ardından gelen cezalandırma türü çeşitli sürelerde (Genellikle 10 yıl) hapis cezalarının hükümlenmesidir. Casus, hizmet ettiği ülkeden İran'a ait bilgilerden dolayı kazanç olarak maddiyat sağlamış ise, aldığı hapis cezasına ilaveten kazandığı bu parayı da İİC'ye iade etmesi kendisinden istenebilmektedir. Bu cezalandırma yöntemleri casusluğun yapılmamasına dair potansiyel casuslar üzerinde motivasyon kırıcı rol oynayabilmektedir. Casustan, 'kazandığı' paranın iadesinin istenmesi o casusun maddi motif temelinde hareket ettiğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Yani casuslukla ilişkili olarak görülen bir davanın sonuçlarına baktığımızda karar metni içerisinde karşımıza maddi tazmin ile ilgili bir hüküm çıkıyor ise casusluk yapan kişinin tek başına maddi saikle ve karma motivasyon kapsamında diğer motif/motiflerin yanısıra maddi kazanım motifi ile hareket ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Casusluktan ceza alan kimseler, hapis cezalarını ise pek de iyi koşullarla anılmayan ünlü Evin Hapishanesi'nde geçirmektedirler.

Çifte Vatandaşlık (Uyrukluluk) Kavramı

İran vatandaşlığı konusu, İİC Medeni Kanunu'nun 976. maddesinde çeşitli hallerine yer verilerek ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.²⁵ Casusluk vakalarında ismi geçenlerin vatandaşlık durumlarına bakıldığında bu kişilerin, 976. maddede yer alan; yurt içinde veya dışında İranlı bir babadan dünyaya gelenler, ikisinden biri İran'da dünyaya gelmiş olmak şartıyla yabancı bir ebeveynden dünyaya gelen kimseler, yabancı bir babadan ve İranlı anneden İran'da dünyaya gelmiş olup 18 yaşını doldurduktan sonra en az 1 yıl İran'da ikamet eden kimseler, olarak belirlenen kategorilerden (4 sınıflandırma daha vardır.) birine denk düştükleri, İran'dan ayrılarak Batı'ya geçtiklerinde, gittikleri ülkeler tarafından o ülkenin vatandaşlığının da kendilerine bahşedilmesiyle çifte vatandaşlığa sahip oldukları görülmektedir. İran, çifte vatandaşlık müessesini ilgilendiren uluslar arasındaki yasalar çatışması durumlarında doğal olarak kendi medeni kanununu esas almaktadır.

Bu durum casusların motive olmalarında şöyle nazik bir hal almaktadır: Çifte vatandaşlık durumu, Batılı istihbarat teşkilatlarınca, İran'da süregelen ve süregide-

²⁴ Mehmet Koç, *İran'ın Siyasi Suçlar Kanunu*, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Perspektif Çalışması, Ankara: 2018 s.7-8

²⁵ Mehmet Koç, *İran'da Devlet Yapısı ve Temel Kurumları-II Devrim Rehberliği*, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Analiz Çalışması, Ankara: İRAM Yayınları 2018 s. 6

cek olması muhtemel rejim aleyhtarlığı temelindeki motivasyonların harekete geçirilmesinde kullanılmaktadır. Batılı servisler mimlemelerini ve angajmanlarını ağırlıklı olarak çifte vatandaşlığa sahip kişilerden edinmektedirler. Hatta bu durumdaki potansiyel casusların Walk In²⁶ yöntemini tercih ettikleri bile söylenebilir. Dil avantajı, İran'a girip çıkmakta görece kolaylık sunmaktadır. Örneğin; aile köklerinin İran'da bulunması hasebiyle casusların bir aile büyüğünü ziyaret, sıra veya özlem giderme gibi mizansenlerle havalimanı kontrollerinden rahatlıkla sıyrılabilmesi vb. süreci kolaylaştırmaktadır. İİC-ABD, İİC-Kanada, İİC-Fransa, İİC-İsveç vb. kombinasyonlarla çifte vatandaşlıkları bulunan insanlardan örneklerin bulunması bu durumun örnekleri olarak görünmektedir. İstihbarat faaliyetleri açısından çifte vatandaşlığa sahip bir casus istihdam etmenin avantajlardan bir başkası; iki vatanlı casusun İran'a gitmeden önce istihbarat teşkilatı tarafından talimatlandırılmasının ve İran'dan dönüşünde topladığı bilgileri istihbarat servisine aktarması hem pratiktir hem de casusun güvenliği açısından kolay ve çok daha güvenlidir. Zira casus, hizmet ettiği ülkede herhangi bir takibat altında olmadığından (Hizmet ettiği ülkenin gizli servisinin rutin takip faaliyeti unutulmadan) kendisini yönlendiren servis mensuplarıyla çok rahat buluşabilmekte ve görüşebilmektedir. Çeşitli casusluk vakalarında zorlanan koşullarda gerçekleşen; otel odaları veya Safe House²⁷ görüşmeleri, Dead Drop²⁸ ile haberleşme vb. düşünüldüğünde bu durumun oldukça kolaylık sağladığı anlaşılacaktır. Ertesi günkü veya bir hafta sonraki Tahran uçağına binecek casus ile bir istihbarat görevlisinin herkesin içinde bir lokantada, bir parkın bankında veya bir kafede buluşmasından doğal bir görüşme düşünülemez.

Batılı ülkeler, angajmanlarında casus adaylarını ilticayı, kendi topraklarında yaşatmayı da bir motivasyon faktörü olarak kullanırken, İran'ın devrim ertesinde gelen on yıllar içerisinde kendisine düşman olarak belirlediği İsrail'in, barınma imkanı sağlamaktan çok maddiyatla casus devşirmeleri yaptığı görülmektedir. Ali Ekber Siadat²⁹, Ali Asthari³⁰, Ali Jamali Fash³¹,

26 İstihbarat jargonunda; Kendi Gelen. Başka bir ülkenin temsilcisine, taraf değiştirmek, istihbari alanda hizmet etmek veya sair şekillerde yardımcı olmak amacıyla gönüllü olarak başvuran kişi veya başvurma şekli. (Berkey Sadi Türkol, *Büyük Kulaklar*, İstanbul:Kariyer Yayıncılık 2010, s.73)

27 İstihbarat jargonunda; Güvenli Ev. Gizli faaliyet içerisinde bulunan istihbarat görevlileri, casusların görüşmelerini ve gizli çalışmalarını güvenli şekilde yapabilmelerine imkan veren ev, otel odası vb. yerler. (Örneğin; CIA görevlisi Kermit Roosevelt, 1953'te CIA destekli 'Coup D'etat In Iran' operasyonunu Tahran'daki güvenli bir eve konuşlanarak yönetmiştir.) (W.Thomas Smith Jr., *Encyclopedia of the Central Intelligence Agency*, New York:Facts On File, Inc. 2003, s.197)

28 İstihbarat jargonunda; İstihbarat faaliyetleri yürütenlerin yüzyüze görüşmelerinin sakıncalı olduğu durumlarda, gereken haberleşmeyi sağlamak üzere kullandığı, daha önceden yeri belirlenmiş geçici yer ve noktalardır. (Ünal Acar, *İstihbarat*, Ankara:Akçağ Basım Yayın 2011, s.76)

29 "İran, Türkiye üzerinden Mossad'a bilgi veren vatandaşını astı.", *Egemen Gazetesi*, 29 Aralık 2010, <http://www.egemengazetesi.com>

30 "Iran sentences man to death for spying for Israel", 30 Haziran 2008, <https://www.reuters.com>

31 "Iran hangs 'Israel spy' over nuclear scientist killing", 16 Mayıs 2012, <https://www.bbc.com/news...>

Ahmad Reza Jalali³², Muhammed Heydari³³ vakaları bu durumun örnekleridir.

Anılanların ortak özelliği; İsrail veya Mossad lehine casusluk faaliyetinde buldukları için İran yargı makamlarınca çeşitli ölçeklerde cezalandırılan ve maddi motif (Para) temelinde motive edilmiş kimseler olmalarıdır.

Yumuşak Yıkım Kavramı

İİC, ülkesindeki meydanlarda, sokaklarda, üniversitelerde vuku bulan toplumsal protesto olayları başta olmak üzere her türde yıkıcı, düzen bozucu, huzur ve güvenliği tehdit edici, kargaşanın var olduğu hadiselerin arkasında, kendisine taban tabana zıt ve muhalif Batılı devletleri (ABD, İsrail, Kanada, Fransa, İngiltere vd.) görmekte ve suçlamaktadır. İran'ın, Batılı güçlerin İran'a yönelik bir 'yumuşak yıkım' uygulandığı iddiasını havi bu söylemine değinmek yerinde olacaktır.

Vaka incelemeleri esnasında; İran'ın, Batılı ülkelere ilişkin bir niyet okuması yapmak suretiyle birtakım çıkarımlar yaptığı belirlenmiştir. Buna göre İran, Batılı ülkelerin; kültürel, sosyal, kısmen ekonomik vd. yolları kullanarak İran'daki rejimi devirmeye çalıştığına inanmaktadır. İran'a göre, bu ülkeler, İran'daki yönetim ile halkın arasını açmak için çaba sarfetmektedir. Açılabilir bu boşluğa Batı'nın bizatihi kendisi, parası, sözde özgürlükçü-demokratik düşünceleri ve kurumlarıyla girmek niyetindedir. Böylece, sözde, insanları rahat, mutlu ve özgür kılan birtakım değerlerle İİC'nin temelleri sarsılacaktır. İİC yönetimi ile halkın arasını açmaya ve ülkeyi istikrarsızlaştırmaya götüren bu çalışmalar ise uluslararası birtakım kuruluşlar ve çalışanları vasıtasıyla içeriden ve dışarıdan olmak üzere uygulamaya konulmuştur ve halihazırda yürütülmektedir. Tüm bunlar yapılırken İran'a muhalif içerideki ve dışarıdaki insanlar kullanılmakta, bu kişilerden ağırlıklı olarak 'çifte vatandaşlık' sahibi olanlardan bazıları casus olarak değerlendirilmektedir. Yumuşak Yıkım'ın özeti olarak kaydedilebilecek bu inanış ve kanyı, İran söylemlerinde sıklıkla dile getirilmektedir. İran, 2009 seçimleri sonrasındaki olaylara, 2017'de kötüye giden ekonomiden dolayı yapılan protestolara ve 2019'da benzin zammı sonrası yaşanan hadiselerle bu bakış açısından yaklaşmaktadır.

Yıkım sürecinin kültür-sanat boyutunda nasıl gerçekleşebileceği, hemen akla iki sinema filmi getirmektedir. Bunlardan birincisi; Devrim'in gerçekleştiği anlarda İran'dan çıkış yolu arayan altı ABD'li diplomatın kaçırılma hikayesine yer verilen 'Operasyon: Argo' adlı çalışmadır. Filmin nihayetinde söz konusu altı kişi bir film ekibi süsü verilerek İran'dan dışarıya çıkarılmıştır. Film bir yandan ABD'nin Tahran Elçiliği baskınından sıyrılabilmiş bu altı kişinin kurtarılmasıyla elçilik baskını ve

32 "Siyonist İsrail casusuna idam cezası!..", 26 Aralık 2017, <https://www.milligazete.com.tr/haber...>

33 "Iran Kills 2 for Spying for Israel, US" 19 Mayıs 2013, <http://www.israelnationalnews.com/News...>

sonrasında düzenlenen kurtarma operasyonu başarısızlığını telafi etmeye ve kamusal imajını düzeltmeye çalışırken bir yandan da İran anti propagandasını yapmakta idi.³⁴ İkinci çalışma kitabı da bulunan 'Kızım Olmadan Asla' adlı filmidir. Bu çalışmada da yine İran'a yönelik bir anti propaganda yapıldığını çağrıştıran sahneler mevcuttur.

İran belki de bu yıkım sürecinin en başından beri farkında olarak Devrim'in tutunabilmesi, halk tarafından kabul görmesi ve iyiden iyiye yerleşmesi için Devrim'in ilk yıllarından itibaren tedricen kültürel, dini, mezhebi temalı propaganda çalışmalarından yararlanma cihetine gitmiştir. Örneğin; Ayetullah Humeyni'nin yüceltilmiş temalarla (Bulutların arasında, yükseklerde, gökyüzünde vb.) resmedilmesi, şehirlerin duvarlarında Humeyni ve rejim yanlısı söylemlere ait yazılama ve boyalama yoluyla resimlerin uygulanması, ABD ve İsrail'e yönelik menfi sloganların duvarlara yazılama yoluyla geçilmesi, Irak ile savaş yıllarında Saddam Hüseyin'in İsrail'in dostu olarak gösterilmesi, Şah'ın İran'dan dolarlar eşliğinde kaçış şeklinde resmedilmesi, Humeyni figürlerini havi para ve pul bastırılması, çocuklar ve kadınlar ile halk yığınlarının Devrim'in emrinde olduğu mesajını veren görüntülerin İran'a ve dünya kamuyouna servis edilmesi, bunun örnekleridir.³⁵

Öte yandan, İran'ın neden ABD, İsrail ve bazı Batılı ülkeler ile kimi Ortadoğu devletleri tarafından hedef alındığına açıklık getirmekte konunun bütünselliği açısından fayda vardır: Birinci neden; İran'ın petrol zengini bir ülke olmasıdır. Bu güçlü, etkin ve sahibine güç veren doğal kaynak, Devrim öncesi ABD lehine kullanılmakta iken Devrim sonrası Batı'nın hakkında elini kolunu sallayarak tasarrufta bulunamayacağı bir duruma gelmiştir. İkinci neden; İran'ın söylemleri ve icraatlarıyla Ortadoğu'da ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'ın menfaatlerine ve politikalarına engel teşkil etmesidir. İran, devrim sonrası oluşturduğu 'kartlarıyla' (Lübnan'da Hizbullah, Petrol ve Hidrokarbon, Şia kartları vd.) ve 'Direniş Ekseni' ile anılan devletleri bölgede uğraştırmakta ve başını ağrıtmaktadır. İran, yaklaşık 10 yıldır süren zamandan bu yana asli ve milis kuvvetleri ile Suriye Arap Cumhuriyeti'nin devamına destek vermektedir. Üçüncü neden; İran'ın Batı'nın geleneksel rakibi ve bir zamanlar soğuk savaş yaşadığı Rusya ile bazı konularda dirsek temasında bulunmasıdır. Dördüncü neden; İran'ın nükleer güç ve orta ve uzun erimli vuruş gücü kapasitesi arayışında olmasıdır. Tüm bu nedenlerden ötürü, doğaldır ki, İran'a muhalif devletlerin İran'ı istedikleri yöne çekilebilmesi için uyguladıkları temel politika; mevcut rejimin yıkılması amacıyla hizmet edecek türden olacaktır. İran'ın karşısında yer alanlara karşı koyabilmek için değişimli olarak kullanımına başvurduğu savunma ve saldırı manivelaları; Devrim Muhafızları Ordusu (DMO), İran Konvansiyonel Ordusu ve Güvenlik Teşkilat-

34 Tricia Jenkins, *CIA ve Hollywood, Teşkilat Sinema ve Televizyonu Nasıl Biçimlendiriyor?*, Çev.Ertan Yılmaz, İstanbul:Matbuat Yayın Grubu 2014, s.18-19

35 Peter Chelkowski ve Hamid Dabashi, *Bir Devrimi Sahnelemek İran İslam Cumhuriyeti'nde Propaganda Sanatı*, (Çev. Anil Birer), İstanbul: The Kitap 2018

ları, özel, aktif ve normal statüde toplamda 24 milyon üyesiyle Besiç Teşkilatı, İran'ın yasal düzenlemeleri, rejim yanlısı insanlar ve tüm bu güçleri finanse ettiği petrol gelirleridir.^{36 37 38 39}

Batılı ülkelerin (ve İsrail) casuslar devşirerek İran'dan almayı murad ettikleri; başlıca bilgi şimdilerde İran'ın nükleer güç (Geliştirmekte olduğu nükleer program, nükleer tesislerin yerleri, programda istihdam ettiği bilim adamları vd.) kazanımına dair çalışmaları ve sözkonusu çalışmalarda geldiği aşamadır.

ABD Başkanı Trump, öncülü Başkan Barack Obama'nın ve Avrupa ülkelerinin sonuçlarına erdiği nükleer anlaşmadan memnuniyetsizliğini belirterek ve eleştiriler yönelterek tek taraflı olarak çekilmiştir.^{40 41}

Bu doğrultuda geriye yönelik bir örnek vermek yerinde olacaktır: İran'ın güvenlik hassasiyetini arttıran bir gelişme ise Stuxnet hadisesi ile yaşanmıştır. Stuxnet; 2010 yılında keşfedilen ve 'kötü niyetli yazılım tarihindeki en büyük teknik başarılarından biri' olarak isimlendirilen bir bilgisayar solucanıdır. Symantec adlı güvenlik şirketi tarafından 2010 yılı Ağustos ayında yapılan bir açıklamada; dünyada Stuxnet atağından etkilenen bilgisayarların yüzde 60'ının İran'dan olduğunu kaydedilmiştir. Yine Stuxnet'in İran'ın nükleer programındaki santrafüjlere zarar verdiği de söylenmiştir. Saldırının ardından, sıklıkla ABD ve İsrail'in adı geçse de sonrasında Amerikan hükümetinin işin içinde yer aldığı teyit edilmiştir.⁴²

ABD'nin istihbarat teşkilatlarından, istihbarat teşkilatlarının ise maas verdikleri casuslardan talep ettikleri bilgiler arasında; İran'ın askeri gücü, nükleer çalışmaları ve potansiyeli, ekonomik gücü, petrol ve doğalgaz rezervleri, boru hatları, haberleşme sistemleri, telekomünikasyon tesisleri, hava üsleri, savunma sanayi merkezleri, siber altyapı, füze sistemleri, savaş uçakları, askeri tesisleri ve siyasi gelişmelerle vb.'ne ilişkin bilgiler yer almaktadır. ABD'nin İran ve bu ülkeyle ticaret yapan ülkelere uyguladığı veya koyduğu yaptırımlara uymazlarsa onlara da yaptırım uygulayacağını beyan ettiği yaptırımlar neticesinde, İran'ın hava kuvvetlerinin en önemli enstrümanı olan savaş uçağı teknolojisine dair çalışmaların durma noktasına geldiği bilinmektedir. İran havadaki bu dezavantajını bertaraf edebilmek için füze teknolojisine ağırlık vermektedir. Orta Erimli Füzelere İran'ın ana ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. İran aleyhine casuslardan istenenlerin başında füze sistemleri dair bilgiler de yer almaktadır.

36 Murat Tekek, *İran'ın Kartları*, 16 Mayıs 2012, <http://www.tuicakademi.org/iranin-kartlari/>

37 Murat Tekek, *İran ve Arap Baharı*, 12 Mayıs 2012, <http://www.tuicakademi.org/iran-ve-arap-bahari/>

38 Murat Tekek, *İran'ın Suriye Israrı*, 16 Mayıs 2013, <http://www.tuicakademi.org/iranin-suriye-israri/>

39 Sabir Askeroğlu, *Ortadoğu'da İran-Rusya İşbirliği ve Rekabeti'* konulu sunum, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Güz 2019 Seminerleri, Ankara: 2019

40 Dilek Yiğit, *Avrupa Birliği'nin İran Yaptırımlarını By-Pass Planı*, Diplomatik Gözlem Dergisi, Aralık 2018, s.8-11

41 Demir, Yeşim, *İran'a Uygulanan Yaptırımlara Alternatifler*", Diplomatik Gözlem Dergisi, Aralık 2018, s.16-19

42 Alan Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, (Çev.Nasuh Uslu), Röle Akademik Yayıncılık:2017, s.372

İİC'nin Karşı Casusluk Tedbirleri ve Uygulamaları

Diplomatik normlar, devletlerin birbirlerine karşı casusluk yapmaya çalıştığını kabul etmektedir. Diğerlerinin kendisi üzerinde casusluk faaliyeti yapmasını engellemek her devletin kendisine düşmektedir.⁴³

İran'da, rejime muhalif görüşteki insanlar İran'a giriş veya çıkış yaptıklarında gözaltına alınabilmektedirler. DMO tarafından yapılan gözaltılar başta olmak üzere kontr espionaj temelinde yapılan tüm gözaltı ve tutuklamalardan, İranlı istihbarat yetkililerinin İran vatandaşlarının ülke dışındaki-içindeki faaliyetlerini (Yazdıkları, çizdikleri, açıkladıkları, konuştukları, irtibatlandıkları, görüştikleri, ziyaret ettikleri vd.) takip ettikleri anlaşılmaktadır. Pasaport vize kontrollerinde İran'a hasım ülkelerin ziyaret edilmiş olması, ziyaret edilme sıklığı gibi hususlar da gözaltına giden yolda ve gözaltına alınmakta etkili olabilmektedir.

İran'daki casusluk vakalarında dikkati çeken diğer bir husus; casusların isimlerinin, motivasyonlarının İran resmi makamları tarafından çok da detaylı açıklanmıyor olmasıdır. İranlı yetkililer bu konularda çoğunlukla ketum davranan bir tavır sergilemektedirler. Bir taraftan casusların yakalandığının duyulması ve bilinmesi istenilmekte ancak diğer taraftan detay verilmemektedir. Bunun nedenine dair; operasyonel çalışmaların sürüyor olması ihtimali akla gelmektedir.

Örneğin; İİC resmi ağzlarınca bir kontr espionaj operasyonu sonrası yine casus isimleri verilmeksizin yapılan bir açıklamada; elitlerin, eğitilmiş insanların, saf insanların aralarında bulunduğu 30 kişinin; vize, oturma izni, yurtdışında eğitim ve istihdam vaatleri ile CIA tarafından angaje edildikleri belirtilmiştir.^{44 45}

Bu operasyondan 2 yıl önce, İran Medyası, İran İstihbarat ve Enformasyon Bakanlığı Casuslukla Mücadele Birim Başkanı'na dayandırdığı bir haberinde; yapılan bir kontr espionaj operasyonu sonrası İran aleyhine casusluk yapmaları sağlanan 17 kişinin (İsimleri verilmeksizin) angaje çalışmalarından bahsedilirken; Bu insanların bir kısmının ABD vizesine başvurma tuzağına yakalandığı ve onlara vize verilmesi karşılığında casusluk yapmalarının teklif edildiği, bu kişilerden bazılarının bu defa ABD vizesini korumak veya uzatmak için CIA tarafından aldatıldığı, ABD'deki istihbarat görevlilerinin İran'da birer casus ağı üyesine dönüşmüş kişilere; işe alma, işbirliğine gitme ve işbirliğini sürdürme sürecinin devamı için ABD'den vize alma ve sonrasında daimi ikamet izni de dahil olmak üzere birtakım kazanımlar için vaatlerde bulduklarını, İran casus ağına verilen en önemli sözün onları İran'da ve yurtdışında

43 Bkz.Ibid.3 s.94

44 "İRAN: Intelligence Ministry claims to arrest 30 alleged CIA spies", 21 Mayıs 2011, <https://latimesblogs.latimes.com....>

45 Bkz.Ibid.5 s.287

güvence altına almak olduğunu belirtmiştir.⁴⁶

Anlaşılabileceği üzere casus adayları başka bir ülkeden vize onayı almak, vize için başvurdukları ülkede yaşamak vb. vaatlerle angaje edilmektedirler. İsim verilmesi akıllara acaba düzmece bilgiler mi aktarılıyor? sorusunu getirebilmektedir. İİC resmi kanalları, kamuyona açıkladığı bilgilerin doğruluğunu bazen casusların resimlerini yayınlamak yoluyla bazen casusu ifşa ederek kanıtlamaktadır. Bazense bir süre gözaltındaki kişiyle ilgili Batı tarafından ismi verilebilmektedir. Kısacası İran'ın isim vermeksizin sayı vererek bildirdiği operasyonel bilgilerin içinin dolu olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, DMO'nun tutuklamalar, gözaltılar ve süren yargısal safahat boyunca sergiledikleri sert tutum ve uygulamalarının casus adaylarının motivasyonlarını kırıcı etkiler oluşturabileceği düşünülmektedir. Gözaltı ve tutuklamalardan sonra sürüncemede bırakılan vakalar, işkence iddiaları, ayrıca ulusal medya önünde casusluğun itiraf ettirilmesi vb. uygulamalar casusların motivasyonlarını kırıcı hareketlerdendir.

Son olarak iki örnekle bu bölüm sonlandırılacaktır. Bunlardan biri Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) ve yek diğeri Tudeh (Tude) Partisi'dir.

Kişilerin münferiden, 2-3 kişinin biraraya gelerek organize olarak casusluk yapmalarının yanısıra Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) gibi topyekün olmak üzere ve ideolojik motivasyon saikiyle hareket ederek ülkesine ihanet ettiği savunulan bir örnek de İran için mevcuttur.

HMÖ kuruluşu itibariyle, İran'ın iyi yönetilmediği iddiası ve bunun da silahlı mücadele yoluyla giderilebileceği, İran'da düzenden ve yönetenlerden memnuniyetsizlik temeline sahip bir örgüttür. Örgüt, İslam Devrimi'nden kısa bir süre sonra rejimle de ters düşmüş, İran-İrak Savaşı'nda da İran aleyhine tutum sergileyerek İran'da tabandan aldığı desteği de kaybetmiştir. Örgüt son olarak Arnavutluk'ta kendine konuşlanma alanı bulabilmiştir.⁴⁷

Komünist görüşleri benimseyen parti programıyla Şah döneminde de Humeyni döneminde de hedefte tutulan Tudeh veya Tude Partisi de casus angaje etmek isteyenlerin uygun bir vasat alanı iken buradan da ideolojik motif temelinde hareket edenler bulunabilmiştir. Parti, Devrim'in İran'da oturtulması sürecinde rejim tarafından çeşitli yöntemler kullanılarak büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. 1983 ve 1984'te parti yöneticileri basın-yayın organları vasıtasıyla 'vatana ihanetlerini', 'yıkıcılıklarını

46 "İran'daki CIA İstihbarat Ekibi'nin Tespiti", <http://shabestan.ir/detail/News...>

47 Mehmet Koç, *Halkın Mücahitleri Örgütü*, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Rapor Çalışması, Ankara: 2019 s.6

ve bozgunculuklarını' ve 'dehşet verici suçlarını' itiraf etmişlerdir. Bahram Afzali ⁴⁸, Nouredin Kianouri ⁴⁹ ve Ehsan Tabari ⁵⁰ vakaları bu durumun örnekleridir.

İran İstihbarat Bakanlığı'nın Koruma ve Önleme Stratejisi kapsamında düzenlediği bir sergide, casuslukla mücadele kapsamında ele geçirilen gizli bir belgede yer alan bilgilere yer verilmiştir: ABD istihbarat teşkilatı tarafından İran toplumunun kültürel patolojisi irdelendiğinin anlaşıldığı bu belgede ABD'li istihbarat görevlilerine verilen birtakım önerilere de yer verilmiştir. Bu belgede; İranlıların duygusal insanlar oldukları, İranlılarla irtibata geçen ABD'li istihbarat görevlilerinin bu yüzden onlara hediyeler, imkanlar vererek, bir restorana davet ederek ve benzeri şeyler yaparak onları borçlu kılmaya çalışmaları, zira bunların karşılığını mutlaka vermek isteyecekleri ve belki de casusluğa giden yolun böylelikle açılacağı, hususları ifade edilmiştir.⁵¹

2. İİC Aleyhine Gerçekleşen Casusluk Faaliyetlerinde; Motiflerin İncelenmesi, Bulgular ve Sonuç

İnceleme

İran vatandaşları veya çifte uyruklu (İİC-ABD, İİC-Kanada, İİC-İngiltere, İİC-Fransa vd.) İran vatandaşları tarafından İran aleyhine gerçekleşmiş bulunan ve İran Ceza Kanunu'na göre haklarında hapis cezalarından idam cezalarına kadar uzanan çeşitli hükümler verilen 27 casusluk vakası motifler temelinde incelemeye tabi tutulmuştur. İncelemeler yapılırken; soruşturma, kovuşturma aşamasında bulunan, yargılama safahatı süren, ceza almaksızın ve herhangi bir mahkemeye çıkarılmaksızın halen casusluk iddiası ile tutuklu olarak cezaevinde bulunan kişilerin vakaları, haklarında bir hüküm verilmediğinden incelemeye dahil edilmemiştir. Bu anlamda incelenen vaka sayısı, bu çalışmada yer verilen 27 sayısından çok daha fazladır.

Çalışmada 1979-2019 yılları arası dönemde gerçekleşen vakalar ele alınmıştır. Zira Devrim'in paradigma etkisiyle İran ile diğer devletler arasında Devrim öncesinden çok farklı etkileşim ve iletişim şekilleri belirmiş, karşıt eksenler oluşmuş, yeni düşmanlar veya dostlar belirmiş hatta 'çifte vatandaşlık' gibi angajmanlara sebebiyet verecek yeni bir kavram doğmuştur. İncelenen 27 vakadan 7'si çifte vatandaşlığa sahip kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Casusluk fiilini gerçekleştirdiği

48 "1984: Ten members of the Tudeh party", 25 Şubat 2017, <http://www.executedtoday.com/tag/bahram-afzali...>

49 "The Exposure of Nouredin Kianouri in Iran", 26 Kasım 2015, <http://explorefact.blogspot.com>

50 "Ehsan Tabari, Prominent Former Communist, Dies In Tehran", 30 Nisan 1989, <https://apnews.com>

51 "İstihbarat Bakanlığı'ndan Anti-Casus Sergisi; Telefonla Casusluktan Elit İşe Alım Yöntemlerine", Bülten No: 1295752, <https://www.khabaronline.ir...>

için ceza alan ve salt İran vatandaşlığına sahip kişilerin sayısı ise; 20' dir.

Vakalarda yer alan bilgi ve detayların tespiti ve derinliğine ulaşmak için açık kaynaklar üzerinden çok yanlı bir inceleme faaliyeti yürütülmüştür. Bu noktada, nitel veriler toplanırken, tarafsızlığın sağlanması için ABD, Avrupa, İsrail, İran ve uluslararası basın kuruluşları olmak üzere konunun taraflarına ait görsel ve yazılı medya taranmıştır. Bunlar içerisinde tüm kaynakların referans olarak gösterilmesi hacim olarak zorluk oluşturacağından, bir açık kaynaktan istifade edilip edilmemesinde, o açık kaynağın, ele alınan bir vakanın tüm detaylarını kapsayıp kapsamadığı hususu gözlemlenmiştir. Sözkonusu bilgi veya haber hakkında da bir yanlışlama bulunamamışsa sözkonusu açık haberden bir kaynak olarak istifade edilmesi cihetine gidilmiştir.

İran tarafında ve İran yetkili makamlarınca, casusluk yapan veya casusluk iddiasıyla gözaltına alınan veya uzun tutukluluk süreleriyle cezaevlerinde tutulan şahısların gerek isimleri, gerekse durumlarıyla ilgili çoğunlukla ketumiyet sergilendiğinden daha ileri seviyede bir inceleme yapmanın şartları zorlaşmaktadır. İranlı yetkililerin, dönem dönem ceza alan kişi/kişiler ile ilgili yaptığı açıklamalar, bu kişilerin bir itirafçı olarak medya kanalına çıkarılarak konuşturulmaları, casus takası veya serbest bırakılmaları sonrası kişinin bizzat kendisinin açıklamalarıyla bilgi edinilebilmektedir. Bu alanda başkaca bir bilgi kaynağı insan hakları üzerine faaliyet gösteren sivil toplum teşekküllerdir ki onlar gelen açık kaynak bilgilerinden de faydalanılmıştır.

Motifler incelenirken, açık kaynak metni içerisinde; kişinin belli meblağda toplu bir para alması, kendisine aylık olarak maaş bağlanması, taksitler halinde para alması vd. durumlar tespit edilmişse böylesi vakalar maddi motif içerisinde sayılmıştır. Bu durum bir suç fiilinin karşılığında maddi bir değer kazanılması açısından anlamlıdır ve hem çalışma açısından ampirik bir değer taşımakta hem de bu çalışmanın hipotezini doğrulamaktadır. İran yargı makamlarının verdikleri ceza kararının içerisinde casusluk yapan kişiden maddi tazminat talep etmesi, maddi motif temelli angajmanları bir kez daha kuvvetlendirdiğinden bu türde vakalar da maddi motif içerisinde dahil edilmiştir. Zira İran yargı makamları, bu maddi değeri İran ve/veya değerleri üzerinden kazanılmış saymakta ve İran'a ait bilgilerin maddi karşılığı olarak değerlendirmiş olmaktadır.

Para başta olmak üzere maddi bir değer elde edilmeyen, casusluk nedeninin İran makamlarınca da ideolojik olarak kabul edildiği ve buna da bir yanlışmanın yapılmadığı vakalar ideolojik vakalar klasmanına alınmıştır. İdeolojik motifli vaka sınıfındaki konularda; 'Yumuşak Yıkım'ın bir parçası olmak, dini/mezhebi, etnik farklılığıyla İran İslam Cumhuriyeti'ne muhalefet etmek, Şia temelindeki sisteme karşı olmak veya etnik açıdan farklılığından dolayı yine İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı olarak casusluk fiilini işlemek gibi hususlar casusluk faaliyetinin altyapısını teşkil etmektedir.

Konu özü itibariyle casusluk suçunu ele aldığından, casusluğa çok yaklaşan, neredeyse eşdeğer bir suç olarak görünen ve ceza hukukunda aynı kısımda düzenlenen ‘Yabancı Bir Hükümetle İşbirliği’ suçuyla ilgili vakalar da inceleme haricinde tutulmuştur.

Bu noktada durup bir başka çalışmaya bağlanmak kıyaslamalı (karşılaştırmalı) bir analiz yapmak açısından yararlı olabilecektir. ABD’de bulunan PERSEREC (The Defence Personnel and Security Research Center – Savunma Çalışanları ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi) adlı kurumun faaliyet konularından birisi de; ABD aleyhine gerçekleştirilmiş casusluk vakalarına dair çalışmalar yapmaktır. PERSEREC’in casusluk vakalarını ele alırken bir vakayı casusluk olarak addedip ele almasındaki ‘vaka kriteri’ olarak belirledikleri durumlar şunlardır: 1) Casusluktan hüküm giymiş olanlar (Çalışmamızda büyük ekseriyeti oluşturarak yer bulan bu türde vakalardır.), 2) Casusluk için yargılanan ancak duruşma veya mahkumiyet öncesi intihar eden bireyler (Çalışmamızda vakalara dahil edilen iki vakada kişilerden biri hastalıktan diğeri doğal nedenlerden vefat etmiştir. Ancak onlar da zaten hüküm giydikten sonra cezalarını çekmekte iken hayatlarını kaybettiklerinden dahil edilmişlerdir.), 3) Dava açılmamış olsalar bile, açık casusluk delilleri (fiili veya teşebbüs) var olan kişiler (Çalışmamızda bu gruptan vakalara, yargılamanın sonuçlanmasının beklenmesi gerektiğine olan inanca dahil edilmemiştir.), 4) Gerçek veya casusluk teşebbüsüne ilişkin açık kanıtlar bulunan ve başlangıçta casuslukla ilgili suçlarla suçlanan, ancak savunma anlaşması nedeniyle gizli bilgileri ele alma gibi casusluk dışında başka bir suçtan yargılanan kişiler, 5) Gerçek veya casusluk teşebbüsüne ilişkin açık kanıtlar bulunan ve başlangıçta casuslukla ilgili suçlarla suçlanan, ancak savunma anlaşması nedeniyle gizli bilgileri ele alma gibi casusluk dışında başka bir suçtan yargılanan kişiler olduğunu beyan etmiştir. (Dördüncü ve beşinci maddelerde geçen uygulamalara, İran’da hukuk sisteminin cevaz vermemesinden dolayı yer verilmemiştir.)⁵²

PERSEREC’in açık kaynaklar üzerinden topladığı veriler ışığında yaptığı sınıflandırma sonucu ortaya çıkan motivasyonlar şunlar olmuştur: 1) Maddi Motif, 2) Bölünmüş Sadakat, 3) Başkasını Mutlu Etme-Yaranma, 4) Hoşnutsuzluk, 5) Ego Motifi, 6) Heyecan Arayışı, 7) Baskı-Şantaj-Tehdit Motifi.

Sözkonusu çalışmada; 1990-2015 yılları arasında ABD aleyhine gerçekleşen 134 vaka incelenmiştir. Bunlardan; Maddi Motif temelinde vaka sayısı; 37, Bölünmüş Sadakat temelinde vaka sayısı; 30, Başkasını Mutlu Etme-Yaranma temelli vaka sayısı; 22, Hoşnutsuzluk duygusu temelinde vaka sayısı; 20, Ego Motifli vaka sayısı; 18, Heyecan Arayışı temelinde vaka sayısı; 5, Baskı-Şantaj-Tehdit Motifli vaka sayısı; 2 şeklindedir.⁵³

52 Katherine L. Herbig, *The Expanding Spectrum of Espionage by Americans, 1947 – 2015*, PERSEREC Teknik Raporu, ABD:10 Ağustos 2017, s.3-4

53 Ibid.s.46

ABD ve İran aleyhine gerçekleşen vakalarda motivasyon nedenlerine karşılaştırmalı bir analizle yaklaştığımızda şunlara ulaşmak mümkündür:

*Öncelikle, ABD aleyhine gerçekleşen vakalarda, İran aleyhine gerçekleşen vakalardan farklı türde saikleri olan vakalar kendini göstermektedir ki bunlar; Bölünmüş Sadakat, Başkasını Mutlu Etme, Hoşnutsuzluk, Ego, Heyecan Arayışı ve Baskı-Tehdit-Şantaj türündeki motivasyonlardır.

*ABD ve İran devletleri aleyhine gerçekleşen casusluk vakalarındaki ortak nokta maddi motif temelindeki angajman ve vakaların birinci sırada bulunmasıdır. Maddi Motif temelindeki vakalar casusluk tarihi boyunca rastlanan birçok vakada olduğu gibi burada da ilk sıradaki yerini korumaktadır. Ancak ABD’de Bölünmüş Sadakat temelindeki vakaların sayısı Maddi Motif temelli vaka sayısına yakın seyretmektedir.

*ABD’deki vakaların temelini oluşturan ve ikinci sırada yer alan ‘Bölünmüş Sadakat’ temelli vakalar, İran’daki ‘Çifte Vatandaşlık’ temelli vakalar ilk bakışta benzer gibi görünse de farklılık şu noktadadır: ABD’deki ‘Bölünmüş Sadakat’ temelli vakalarda yer alan şahıs/shahıslar African (Afrikalı), Spanik (İspanyol), Latin, Asian (Asyalı) kökenli olup ABD vatandaşıdır. Doğum yeri, ebeveyn, yerleşim vd. durumlardan dolayı hem sayılan kıtalardaki çeşitli ülkelerin vatandaşı hem de ABD vatandaşı durumundadırlar ya da sadece ABD vatandaşıdır. Aradaki farklılık ise bu insanlardan talep edilenlerde yatmaktadır. ABD aleyhine casusluk faaliyetine giren insanlardan, çeşitli devletlerin, bu devletlerden insanların veya çeşitli istihbarat teşkilatlarının istediği bilgilerle, ABD’nin ve önerdiği ekonomik ve siyasal sistemin yıkılması veya ABD’nin devlet olarak yıkılması değil çoğunlukla ABD’nin birçok alandaki çalışmalarından yararlanılması amaçlanmaktadır. Getirilmesi istenen bilgiler; Savunma sanayi, bilim ve teknoloji, ekonomi, uzay, siber uzay, bilişim vb. birçok alanına ilişkindir. Öte yandan, ABD’nin ilgili ülkeye ilişkin stratejilerinin ne olduğu da bilinmek istenmektedir. İİC aleyhine gerçekleşen ve ‘İdeolojik Motif’ sınıfında yer alan vakalarda, ‘Çifte Vatandaşlık’ kavramı, casusluğa giden yolda bir kaldıraç olarak kullanılmakta olup İİC rejimi ve ideolojisi birçok yönden devrilmeye çalışılmaktadır.

*ABD’de görülen vakaların motivasyonlarında çeşitlilik var iken İran’da en temel düzeyde bulunan ‘Maddi Motif’ ve ‘İdeolojik Motif’ ağırlıktadır. Buradan, İran’a yönelik casusluk vakalardaki motiflerin, daha sert ve varoluşsal hususlar barındığını anlayabiliriz. Casusluk, ‘Maddi Motif’ veya ‘İdeolojik Motif’ gibi yıkıcı temellerde gerçekleşmektedir. ABD’de daha soft ve duygusal temellerin bulunduğu; Hoşnutsuzluk, Başkasını Mutlu Etme, Ego, Heyecan Arayışı gibi dürtüler mevcuttur.

Yukarıda sayılan filtreleme kriterlerinin ardından vakalara konu kişiler; 1) Bahram Afzali, 2) Nouredin Kianouri, 3) Ehsan Tabari, 4) Ali Ashtari, 5) Ali Ekber Siadat, 6) Muhammed Heydari, 7) Ahmad Reza Jalali, 8) Ali Jamali Fash, 9) Shah-

ram Amiri⁵⁴, 10) Anousheh Ashouri⁵⁵, 11) Hamid Ghassemi-Shell⁵⁶, 12) Alborz Ghassemi-Shell⁵⁷, 13) Amir Salimi Aghdam⁵⁸, 14) Leila Tacik⁵⁹, 15) Abdolrasoul Dorri-Esfahani⁶⁰, 16) Kamal Amirbeig⁶¹, 17) Kamal Foroughi⁶², 18) Nazanin Zagheri Ratcliffe⁶³, 19) Ali Nefriyeh⁶⁴, 20) Muhammed Ali Babapour⁶⁵, 21) Muhammed Amin-Nasab⁶⁶, 22) Koroush Ahmadi⁶⁷, 23) Ali Johari⁶⁸, 24) Aras Amiri⁶⁹, 25) Celal Hacı Zavar⁷⁰, 26) Amir Rahimpour⁷¹, 27) Nasrin Sotoudeh⁷² olarak kendini göstermiştir.

Vakalara dair kısa bilgilere; ‘Casuslukla Suçlanan ve Ceza Alan Kişinin Adı-Soyadı’, ‘Uyruğu’, ‘Görevi/Mesleği’, ‘Hangi Ülke veya İstihbarat Teşkilatı Lehine Faaliyet Gösterdiği’, ‘Ne İle Suçlandı’, ‘Yargısal Safahatın Sonucu’ alt detaylarıyla ve sıralamasıyla aşağıda yer verilmiştir. Açık kaynak bilgileri olduğundan örneğin; meslek bilgisi gibi bazı bilgilerin tespiti bazen mümkün olmamıştır. Bazı durumlarda İran resmi makamlarınca karar gerekçesinin, kişinin lehine faaliyet gösterdiği ülke veya teşkilatın detayları açıklanmadığından, sözkonusu bilgiyi tespit etmek de kabil olmamıştır.

54 “Iranian nuclear scientist Shahram Amiri executed for treason”, 7 Ağustos 2016, <https://www.bbc.com/news...>

55 “Yargı sözcüsü: Anousheh Ashouri, Ali Johari ve Aras Amiri casusluk için 6 yıl hapse mahkum edildi.”, 27 Ağustos 2019, <http://www.rfi.fr/fa>

56 “Journey to freedom: Hamid’s return home”, 24 Eylül 2014, <https://globalnews.ca/news...>

57 “From businessman to ‘spy’: a Canadian-Iranian man’s ordeal in Tehran’s Evin Prison”, 4 Aralık 2013, <https://www.amnesty.org/en/latest/news...>

58 “The Updated Identities of 38 Prisoners with National-Security Charges in Ward 7 of Evin Prison”, 6 Eylül 2019, <https://www.en-hrana.org>

59 Iran executes defence ministry contractor over spying for CIA, 22 Haziran 2019”, <https://www.aljazeera.com/news>

60 “Iran’s jailed dual nationals and their uncertain fate”, 1 Ekim 2019, <https://www.bbc.com/news/uk-41974185>

61 “Iran upholds prison term for official convicted of spying”, 11 Kasım 2018, <https://apnews.com>

62 “Briton, 76, has been in Iranian jail for 4 years on spying charges”, 14 Ekim 2015, <https://www.theguardian.com/uk-news...>

63 “Iran sentences British charity worker to 5 years in jail for espionage”, 22 Ocak 2017, <https://www.dw.com>

64 “Iran sentences one man to death, jails two others for spying for the United States”, 1 Ekim 2019, <https://www.abc.net.au/news...>

65 Bkz. Ibid 64

66 Bkz. Ibid 64

67 “<http://www.iransview.com/iran-executed-two-cia-mossad-spies>”, 20 Mayıs 2013, <http://www.iransview.com>

68 “Iran jails two, including UK dual national, for spying for Israel”, 27 Ağustos 2019, <https://www.aljazeera.com/news...>

69 Bkz. Ibid 55

70 Bkz. Ibid 59

71 “İran’da CIA casusluğundan idama onay”, 04 Şubat 2020, <https://www.milliyet.com.tr/dunya...>

72 “Human rights lawyer Nasrin Sotoudeh sentenced to 33 years in prison and 148 lashes”, 21 Mart 2019, <https://www.frontlinedefenders.org/>

Kişilere ilişkin bilgiler şöyledir:

1) Bahram Afzali, İİC, İran Donanması'nda Yüzbaşı, SSCB. 1984'te idam edilmiştir.

2) Nouredin Kianouri, İİC, Mimar - Siyasetçi, SSCB. 1999 yılında ev hapsinde iken vefat etmiştir.

3) Ehsan Tabari, İİC, Filozof, SSCB. 1989'da ev hapsinde iken vefat etmiştir.

4) Ali Ashtari, İİC, İş İnsanı - Güvenlik ve İletişim Ekipmanları Tedarikçisi, İsrail/Mossad. Haziran 2008'de idam edilmiştir.

5) Ali Ekber Siadat, İİC, İş İnsanı, İsrail. Aralık 2010'da idam edilmiştir.

6) Muhammed Heydari, İİC, mesleği/işi tespit edilemedi, Mossad. İran nükleer ve füze sistemi çalışmalarına ilişkin Mossad'a bilgi vermekten 2013 yılında idam edilmiştir.

7) Ahmad Reza Jalali, İİC ve İsveç, Akademisyen, Mossad. İran'ın nükleer program ve savunma stratejisiyle ilgili gizli bilgiler içeren dokümanları ve İranlı nükleer bilimcilere dair verileri Mossad ve diğer yabancı istihbarat birimleriyle paylaşmaktan hakkında verilen idam cezası 2020'de onaylanmıştır.

8) Ali Jamali Fash, İİC, Serbest Meslek, İsrail. İranlı Nükleer Bilim İnsanı Mesud Ali Mohammadi'yi öldürmek ve Mossad'a hizmet etmekten suçlu bulunarak 2012 yılında idam edilmiştir.

9) Shahram Amiri, İİC, İran Savunma Bakanlığı'nda Bilim İnsanı, CIA. Ağustos 2016'da idam edilmiştir.

10) Anousheh Ashouri, İİC ve İngiltere, İş İnsanı, Mossad. İsrail istihbaratına bilgi temin etmekten 2019 yılında 10 yıl hapis cezası almıştır.

11) Hamid Ghassemi-Shall, İİC ve Kanada, Bilgisayar Teknisyeni, Halkın Mücahitleri Örgütü. 2008 yılında 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

12) Alborz Ghassemi-Shall, İİC ve Kanada.

13) Amir Salimi Aghdam, İİC, Akademisyen, Medya Aktivisti, Suudi Arabistan. 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

14) Leila Tacik, İİC, Celal Hacı Zavar'ın eşi, CIA. 15 yıl hapis cezası almıştır.

15) Abdolrasoul Dorri-Esfahani, İİC ve Kanada, İran Merkez Bankası Danış-

manı, ABD ve İngiltere. İran'ın Batılı ülkelerle nükleer müzakereleri esnasında İran ekibine sızmak ve İngiltere ve ABD'ye bilgi aktarmaktan 2017 yılında 5 yıl hapis cezası almıştır.

16) Kamal Amirbeig, İİC, İran Dışişleri Bakanlığı Çalışanı. 2018 yılında 10 yıl hapis cezası almıştır. Casusluk suçunun detayları lehine faaliyet gösterdiği ülke veya istihbarat servisi İran yetkililerince açıklanmamıştır. Cezanın 10 yıl olarak üst sınırdan verilmesi dikkat çekmektedir.

17) Kamal Foroughi, İİC ve İngiltere, İngiltere. Malezya Ulusal Petrol ve Gaz Şirketi Petronas'ın Tahran'daki Danışmanı idi. 2013 yılında casusluktan 7 yıl ceza almıştır. Casusluğun detayları İran yetkililerince açıklanmamıştır. Nisan 2020'de cezasının tamamladı ve serbest kaldı.

18) Nazanin Zagheri Ratcliffe, İİC ve İngiltere, Yardım Kuruluşu Çalışanı, İngiltere. Medya yayın faaliyetleri vasıtasıyla İran'daki protesto olaylarını cesaretlendirmek, bir eğitim akademisi adı altında İran'dan bilgiler toplanması için insan kaynağı çalışmalarına liderlik etmek, İİC'ye karşı casusluk ve propaganda yapmak suçundan 2017 yılında 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

19) Ali Nefriyeh, İİC, CIA. 2019 yılında casusluktan 10 yıl hapis cezası almıştır.

20) Muhammed Ali Babapour, İİC, CIA. 2019 yılında casusluktan 10 yıl hapis cezası almıştır.

21) Muhammed Amin-Nasab, İİC, İngiltere. 2019 yılında İngiltere istihbaratı için casusluk suçundan 10 yıl hapis cezası almıştır.

22) Koroush Ahmadi, İİC, mesleği/işi tespit edilemedi, CIA. İran nükleer ve füze sistemi çalışmalarına ilişkin CIA'ya bilgi vermektan 2013 yılında idam edilmiştir.

23) Ali Johari, İİC, mesleği/işi tespit edilemedi, Mossad. Mossad ile bağlantı içerisinde ve yönlendirmesiyle hareket etmek, Sri Lanka, Hindistan ve Laos gibi çeşitli ülkelerde Mossad ile kapsamlı temaslarda bulunmak, İsrail'e bağlı kişilerle çeşitli toplantılar yapmak, özellikle inşaat mühendisliği ve Devrim Muhafızları'nın Khatam al-Anbiya kampı alanlarında Mossad'a bilgi sağlamaktan 2019 yılında 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

24) Aras Amiri, İİC ve İngiltere, British Council Çalışanı, İngiltere. Kültür ve sanat yoluyla İİC'ye karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunmak, bunun için gruplar oluşturmaktan 2018 yılında 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

25) Celal Hacı Zavar, İİC, Hava ve Uzay Gücü Eski Subayı-Savunma Bakanlığı Tedarikçisi, CIA. 2019 yılında idam edilmiştir.

26) Amir Rahimpour, İİC, Elektrik-Elektronik Mühendisi, CIA. İran'ın nükleer bilgilerinin bir kısmını Amerikan hizmetine sunmaya çalışmak suçundan ölüm cezasına çarptırılmıştır.

27) Nasrin Sotoudeh, İİC, Avukat. Casusluk suçundan 2015 yılında 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Bulgular

Yukarıda yer alan vakaların incelenmesinden elde edilen bulgular şunlardır:

*İİC aleyhine 1979-2019 yılları arasında gerçekleşen 27 casusluk vakasında tespit edilen motiflerin; Maddi Motif (Çoğunlukla 'kolay para kazanma arzusu'), İdeolojik Motif (İran'daki İslami rejim aleyhine hareket etme), Hoşnutsuzluk (Rejimin uygulamalarına duyulan hoşnutsuzluk) ve Karma Motifli Vakalar olarak görülmektedir.

*Motifi tespit edilebilen ve İİC vatandaşları (Tek vatandaşlık veya İİC vatandaşlığına ilaveten ikinci bir ülke vatandaşlığına da sahip olmakla çifte vatandaşlık -uyrukluluk- sahibi olmak) tarafından gerçekleştirilen 27 casusluk vakasında casusların motiflerinin sayısal kırılımları şöyle belirmiştir: Maddi Motif Temelinde Casusluk Vakası Sayısı;18, İdeolojik Motif Temelli Vaka Sayısı;7, Hoşnutsuzluk Duygusu Temelli Vaka Sayısı;1, Karma Motifli Vaka Sayısı; 1'dir. Karma Motifli Vaka; [Maddi Motif+İltica Vaadi]'dir.

*Maddi Motifli vakalarda ağırlıklı olarak; İran'a ait nükleer istihbarat bilgisinin İsrail tarafından talep edildiği anlaşılmaktadır. İran savunma ve güvenlik birimlerine; iletişim, savunma araç gereçleri, yazılım vb. türde işler yapan yüklenici firma yetkili veya sahipleri de maddi motiften etkilenebilmektedirler.

*ABD başta olmak üzere, Kanada ve kimi Avrupa ülkelerince fonlanan kuruluşlar veya kişiler vasıtasıyla İran'daki rejime yönelik yıpratma, icraatlarını eleştirme, rejimi yıpratıcı faaliyetler yürütme gibi çalışmaların yürütüldüğü hususları İran'ın iddialarındandır. Bu temeldeki vakalarda, bu tür faaliyetler içinde bulunan şahıslarda ideolojik motivasyonlar kendini göstermektedir.

*Bazı yabancı devlet veya istihbarat servislerinin bazı İİC vatandaşlarının çifte vatandaşlık (uyrukluluk) durumunu tespit ederek, potansiyel casusları ideolojik motif temelinde angaje edebildikleri veya potansiyel casusların kendilerini motive edebildikleri, böylelikle casusluk fiiline yönelttikleri veya yönelebildikleri anlaşılmaktadır.

*İran'da yaşamakta olan veya İran'dan ayrılmış kişilerden olup Devrim

karşıtlığı görüşlerine sahip bazı kişiler ideolojik sebeplerden angaje edilebilmektedirler.

*İran'da Devrim Muhafızları Ordusu, Devrim'i korumak adına casusluğa karşı oldukça hassastır.

*Casusluğu gerçekleştiren kişilerin mesleklerinde; Asker, İş İnsanı, Avukat, Akademisyen, Tedarikçi (Yüklenici, Taşeron, Müteahhit), Aktivist, Bürokrat gibi farklı meslek gruplarına rastlanılmaktadır.

* Vakalar; ABD-CIA (9 vaka), İsrail-Mossad (7 vaka) ağırlıklı olmak üzere, SSCB (3 vaka), İngiltere (3 vaka), MEK (2 vaka), Resmi Makamlarca Hangi Ülke Lehine Olduğu Açıklanmayan (2 vaka), Suudi Arabistan (1 vaka) şeklindedir.

*Halkın Mücahitleri Örgütü lehine son casusluk faaliyetinin 2008 yılında gerçekleşmiştir.

Sonuç

İran Ortadoğu'da barındırdığı enerji rezervleri, insan kaynağı, jeopolitik ve stratejik konumu, bölgesel konumu, ittifakları, komşu ülkelerdeki Şia varlığı başta olmak üzere bir bölgesel güç durumundadır. İran, milli güç unsurlarıyla ABD, İsrail ve Suudi Arabistan için bir rahatsızlık nedeni olmaya devam etmektedir. Ekonomik yaptırımlar, nükleer çalışmaların bir dönem diploması kanalları, dönem dönem siber saldırılar ve son olarak ekonomik yaptırımlar ile etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Tüm bu sayılanların gerçekleştirilebilmesi için bilgiye ihtiyaç vardır. Bilgiyi elde etmenin yollarından bir tanesi de casusluk faaliyetlerinden yararlanmaktır. Casusluk faaliyetlerinde ise, bir taraf için yani bir devlet için casusların motiflerinin keşfedilmesi önem kazanırken diğer bir taraf için motivasyonları kırıcı mekanizmaların hayata geçirilmesi elzem ve hayatidir. İİC yetkililerinin, İran'ın karşısında bulunan devletlerin; potansiyel casuslar üzerinde angajmanlar oluşturmamaları için ve de bu kişilerin casusluk fiilinden caydırılmaları amacıyla halihazırda daha çok güvenlik tedbirine başvurduğu anlaşılmaktadır. Casusluğa karşı koyma çalışmalarına ısrarcı ve takipçi bir şekilde devam edilmesi, idama kadar uzanan ağır yargısal cezai müeyyidelerle hükmedilmesi, cezaevi koşullarının alt seviyelerde tutulması, canlı televizyon ve internet yayınlarında casusluğun ifşa ve itiraf ettirilmesi gibi uygulamalar bu durumun pratikteki örnekleridir.

İİC'nin yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş organlarının, İİC ve Batı ülkeleri (Özellikle ABD) arasında devam eden siyasal ve ekonomik bazı uluslararası ilişkilerin (Retorik düzeyde çıkışlar, tehditler, yaptırımlar vb.) aldığı şekillere duyarlı olarak, Batı tarafından ülkesine gelen ve bazı Batı kaynaklı sivil teşekküllerle iltisaklı olan kişilerden bazılarını, birer casus adayı olarak görmektedirler. Bu kişilerden bazıları

İran'a girişlerinde çeşitli nedenlerle alıkonularak -ve belki de normalden uzun bir süre cezaevinde tutularak- caydırılmaları yönünde gayret sarfedilmektedir. Bu doğrultuda bir motivasyon kırıcı olarak gözaltına alma, uzun süreli tutukluluk, bu esnada zor koşullu cezaevi ortamlarına tabi tutmak gibi işlem ve prosedürler uygulanarak bir algı oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Keza, İran, casusluk faaliyetlerini, doğal olarak, bir güvenlik hassasiyeti olarak algılamakta, ülkesinde ayaklanma ve protesto gösterilerinin temelini oluşturduğunu düşündüğü bu tür faaliyetleri Batı'nın 'yumuşak yıkım' çalışmalarının yapıtaşlarından biri olarak görmektedir. Bu nedenle, ilerleyen dönemlerde İİC'nin casusluk vakalarına karşı hassasiyet göstermeye devam etmesi muhtemel görünmektedir.

İİC'nin nükleer güç ve vuruş kapasitesinin özellikle İsrail tarafından bir merak konusu olduğu gerçeğinden hareketle; ABD ve İsrail'in, maddi motif temelinde İran içerisinden casuslar angaje etmeye devam edeceği söylenebilecektir. Zira 27 vakadan toplamda 16'sının ABD ve İsrail lehine gerçekleşmesi bu durumun bir referansı durumundadır. ABD, Devrim ile Ortadoğu'da İran'ı kaybetmesini ve 'Elçilik Baskını' gibi olaylardaki istihbarat başarısızlığını, ihmalkarlığını ve yanlış okumalarını unutmamaktadır. ABD ile İran arasında söylemsel düzeyde ve bazen de pratikte restleşmelerin ardında yatan nedenlerden birisi de esasen bahis konusu bu olaylardır. Nitekim Şii Milisler tarafından Bağdat'taki ABD Elçiliği'ne yönelik bir saldırı kalkışmasına ABD, DMO'nun önemli komutanı Kasım Süleymani'nin ölmesiyle sonuçlanan füze saldırısı ile karşılık vermiştir.

İran, ABD ve İsrail ile kimi Batı ülkeleriyle yaşadığı/yaşayabileceği kriz dönemlerinde, anılan ülkelere bir mesaj verme adına casusluk operasyonları düzenleyebilmekte, ilişkilerde yumuşama niyeti taşıdığına ise casusluk faaliyetinden cezalandırdığı kişileri takas, serbest bırakma gibi işlemlere tabi tutarak pragmatist yaklaşımlar sergileyebilmektedir. Bu türde politikaların önümüzdeki dönemde de sürdürüleceği öngörülmektedir. Bu noktada ABD'deki Başkanlık seçimlerinde Demokratlardan veya Cumhuriyetçilerden seçilmiş bir Başkan'ın yaklaşımları ile İran'da Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiş yöneticinin yaklaşımları -Her ne kadar İran adına sonuca çok tesir edecek olmasa da- sorunları arttırabilecek veya azaltabilecektir. Sorunların tırmandığı dönemlerde ilgili gizli servislerden bilgi temin etmeleri istenebilecektir. Bu noktada da haliyle gizli servislerden birisi casusların motiflerini bularak onları birer casus haline getirmeye çalışırken diğeri casusluğa karşı koyma tedbirlerine başvuracaktır.

Rejim muhalifi olup da casusluk fiilini işlemekten haklarında ceza uygulanan sözkonusu insanlar ile onları sevk- idare eden İran'ın aleyhindeki değişik devletlerden gizli servis mensupları arasında tesis edilen ilişkinin arka planına dair şöyle bir sonuca varılmıştır: Her ikisi arasında zımni ve pek de dile getirilmeyen çıkara dayalı bir

birliktelik sözkonusudur. Şöyle ki; casuslar açısından bakıldığında kendilerine veya büyüklere 'kucak açan' bu ülkelere şimdi vefa göstererek karşılık ödeme zamanıdır. Bu kişiler casusluk faaliyetini kabul ederek şimdi hayat sürmekte oldukları ülkelere (ABD, Kanada, Fransa vd.) bu yaşamın ve barınmanın bedelini ödeyeceklerdir. Burada anlaşılacağı üzere casuslar Batılı gizli servis mensuplarıncı iki taraflı bir kazanç ileri sürülerek motive edilmiş de olmaktadır: Bir taraftan, İran'da benimsemedikleri bir rejime zarar verirken diğer taraftan kendilerine veya ebeveynlerine kucak açmış ve yıllarca barınmalarını temin etmiş sözkonusu devletlere bu kucak açışların karşılığını verecek olmaları. Neticede bunu yapanlar/yapacaklar, Batılı ülkelerden kimlikler, pasaportlar edinmiş, Batı'nın okullarında okuma imkanı bularak diplomalar edinmiş, kurumlarında çalışan veya görev alan veyahut özel sektörde para kazanan insanlardır. 'Doydukları yer' artık yaşadıkları yerlerdir ve yarı yarıya da buraların vatan-daşdırlar.

Diğerleri faslından olmak üzere şu sonuçlara da ulaşılmıştır:

Casuslukla irtibatlanan kişilerin meslekleri (İş Adamı, Savunma İletişim ve Ekipmanları Tedarikçisi, Asker, Bürokrat, Avukat, Aktivist, Bilim İnsanı, Akademisyen vd.) bu kişilerin casusluk yapmalarında onlara kolaylaştırıcı bir etki sağlayabilmektedir. Şöyle ki; Casusluk adayı kimseler çeşitli vesilelerle (Ticaret anlaşmaları yapmak, fuarlara katılmak, akademik bir toplantıya iştirak vd.) İran dışına çıktıklarında, İran dışından her türde kişi ve kuruluşla rahat bir şekilde görüşme imkanı kazanmaktadır. Bu vesileler, hem İran dışındaki dünyayı görebilmelerine imkan sağlamakta hem İran dışındaki ekonomik ve siyasal sistemler hakkında kıyaslama yapma olanağı sunmakta hem de İran'ın önerdiği sistemle dışarıda gördükleri sistemler arasında tüm canlılığıyla kıyaslama imkanları temin etmektedir. Bu durum, anılan kişilerin, ilk etapta zihnen bir memnuniyetsizlik içerisine girmelerinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Sonrasında aynı cazibeleri, kolaylıkları, imkanları kendi toprakları üzerinde görmek ve yaşamak isteyerek motive olabilmektedirler.

Para ile angaje etme vakalarının ardında para vasıtasıyla değişik duygu tatminlerinin yatıyor olması çok büyük olasılıktır. Ancak bu tatminlerin geniş duygular spektrumunda (Kin, nefret, öfke, intikam, kıskançlık, sevgi, özlem vd.) hangi türde bir duygu tatminine denk düştüğü hususu, casus kişiler bunları kendileri ifade etmedikçe tam manasıyla bilinemeyecektir. İncelenen vakalar arasında bu yönde bir ifade veya açıklamaya rastlanılmamıştır.

HMÖ ile ideolojik veya başka bir türde motif temelinde casusluk bağlantılı olmak üzere 2008 yılından bu yana herhangi bir tutuklamanın yapılmamış olmasında, örgütün İran-İrak Savaşı'ndaki söylemleriyle İran'da tabanını kaybetmiş olmasının büyük payı olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum, örgütün İran'da iyiden iyiye etkinliğini kaybettiği anlamına geldiği şeklinde de yorumlanabilecektir.

Kaynakça

- Acar Ünal. İstihbarat, Ankara: Akçağ Basım Yayın 2011
- Boz, Hakan. İstihbarat Örgütleri, İran İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı: Vevak, Ankara: Kripto Yayınları, 2014
- Chelkowski, Peter ve Dabashi, Hamid. Bir Devrimi Sahnelemek İran İslam Cumhuriyeti'nde Propaganda Sanatı, (Çev.Anıl Birer), İstanbul: The Kitap, 2018
- Collins, Alan. Çağdaş Güvenlik Çalışmaları, (Çev. Nasuh Uslu), İstanbul: Role Akademik Yayıncılık, 2017
- Demir, Yeşim. "İran'a Uygulanan Yaptırımlara Alternatifler", Diplomatik Gözlem Dergisi, Aralık 2018,
- Farzam, Rahimullah, (2019), "İran Dış Politikasında Devrim Muhafızlarının Rolü", İran Araştırmaları Merkezi Güz 2019 Seminerleri, Ankara 2019
- Goldstein, Joshua S. ve Pevehouse Jon C., Uluslararası İlişkiler, (Çev.Prof.Dr. Haluk Özdemir), Ankara:BB101 Yayınları, 2017
- Jenkins, Tricia. CIA ve Hollywood, Teşkilat Sinema ve Televizyonu Nasıl Biçimlendiriyor? (Çev.Ertan Yılmaz), İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2014
- Koç, Mehmet. İran'da Devlet Yapısı ve Temel Kurumları-I Devrim Rehberliği, İran Araştırmaları Merkezi Analiz Çalışması, Ankara, 2018
- Koç, Mehmet. İran'da Devlet Yapısı ve Temel Kurumları-II Yürütme Erki, İran Araştırmaları Merkezi Analiz Çalışması, Ankara, 2018
- Koç, Mehmet. İran'ın Siyasi Suçlar Kanunu, İran Araştırmaları Merkezi Perspektif Çalışması, Ankara, 2018
- Koç, Mehmet. Halkın Mücahitleri Örgütü, İran Araştırmaları Merkezi Raporu, Ankara, 2019
- Herbig, Katherine L., The Expanding Spectrum of Espionage by Americans, 1947 – 2015, PERSEREC Teknik Raporu, ABD:10 Ağustos 2017
- Oran, Baskın. Siyasi Tarih 1918-1990, Ankara: İmge Kitabevi, 1991
- Özdağ, Ümit. İstihbarat Örgütleri, Ankara: Kripto Basın Yayın Dağıtım, 2014
- Sarı, İsmail, (2019), "İslam Devrimi'nden Günümüze İran-ABD İlişkileri", İran Araştırmaları Merkezi Güz 2019 Seminerleri, Ankara 2019
- Smith W. Thomas Smith Jr. Encyclopedia of the Central Intelligence Agency, New

York: Facts On File, Inc. 2003

Temur, Ferit, (2014), 20.Asrın Casusluk Şebekesi Cambridge Beşlisi, Ankara: Hitabevi Basın Yayın Dağıtım

Türkol Berkay Sadi. Büyük Kulaklar, İstanbul: Kariyer Yayıncılık 2010

Uygur, Hakkı, (2019), “Modern İran”, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi-YTB 2019 Uluslararası Öğrenciler Akademisi Seminerleri, Ankara 2019

Yiğit, Dilek. “Avrupa Birliği'nin İran Yaptırımlarını Bypass Planı”, Diplomatik Gözlem Dergisi, Aralık 2018

İnternet Kaynakları

Murat Tekek, “İran ve Arap Baharı”, 12.02.2012, <http://www.tuicakademi.org/iran-ve-arap-bahari/>

Murat Tekek, “İran'ın Kartları”, 16.05.2012, <http://www.tuicakademi.org/iranin-kartlari/>

Murat Tekek, “İran'ın Suriye Isıranı”, 16.05.2013, <http://www.tuicakademi.org/iranin-suriye-israri/>

“Farkındalık ve Uyarılar-Casus Motifleri”, 7 Eylül 2017, <http://www.vaja.ir/Portal/home/?news/>

“Farkındalık ve Uyarılar-Casus Motifleri”, 16 Eylül 2017, <http://www.vaja.ir/Portal/home/?news/>

“İslam Ceza Kanunu (Cezalar)”, Bila Tarih, <http://hoghoogh.com.online.fr/>

“Defectors Debriefing Themselves”, 26/06/1988, <https://www.nytimes.com>

“İran, Türkiye üzerinden Mossad'a bilgi veren vatandaşını astı.”, Egemen Gazetesi, 29 Aralık 2010, <http://www.egemengazetesi.com>

“Iran sentences man to death for spying for Israel”, 30 Haziran 2008, <https://www.reuters.com>

“Iran hangs 'Israel spy' over nuclear scientist killing”, 16 Mayıs 2012, <https://www.bbc.com>

“Siyonist İsrail casusuna idam cezası!..”, 26 Aralık 2017, <https://www.milligazete.com.tr>

“Iran Kills 2 for Spying for Israel, US” 19 Mayıs 2013, <http://www.israelnationalnews.com>

- “IRAN: Intelligence Ministry claims to arrest 30 alleged CIA spies”, 21 Mayıs 2011, <https://latimesblogs.latimes.com>
- “İran’daki CIA İstihbarat Ekibi’nin Tespiti”, <http://shabestan.ir>
- “1984: Ten members of the Tudeh party”, 25 Şubat 2017, <http://www.executedtoday.com>
- “The Exposure of Nouredin Kianouri in Iran”, 26 Kasım 2015, <http://explorethefact.blogspot.com>
- “Ehsan Tabari, Prominent Former Communist, Dies In Tehran”, 30 Nisan 1989, <https://apnews.com>
- “İstihbarat Bakanlığı’ndan Anti-Casus Sergisi; Telefonla Casusluktan Elit İşe Alım Yöntemlerine”, Bülten No: 1295752, <https://www.khabaronline.ir>
- “Iranian nuclear scientist Shahram Amiri executed for treason”, 7 Ağustos 2016, <https://www.bbc.com>
- “Yargı sözcüsü: Anoush Ashouri, Ali Johari ve Aras Amiri casusluk için 6 yıl hapse mahkum edildi.”, 27 Ağustos 2019, <http://www.rfi.fr/fa>
- “Journey to freedom: Hamid’s return home”, 24 Eylül 2014, <https://globalnews.ca>
- “From businessman to ‘spy’: a Canadian-Iranian man’s ordeal in Tehran’s Evin Prison”, 4 Aralık 2013, <https://www.amnesty.org>
- “The Updated Identities of 38 Prisoners with National-Security Charges in Ward 7 of Evin Prison”, 6 Eylül 2019, <https://www.en-hrana.org>
- “Iran executed a former defense ministry contractor for ‘spying for the CIA,’ state media says”, 22 Haziran 2019, <https://edition.cnn.com>
- “Iran sentences U.S.-Iranian man to death for spying”, 9 Ocak 2002, <https://www.reuters.com>
- “Jason Rezaian convicted in secret Iran espionage trial, Washington Post says”, 12 Elim 2015, <https://www.theguardian.com>
- “Iran’s jailed dual nationals and their uncertain fate”, 1 Ekim 2019, <https://www.bbc.com>
- “Iran upholds prison term for official convicted of spying”, 11 Kasım 2018, <https://apnews.com>
- “Briton, 76, has been in Iranian jail for 4 years on spying charges”, 14 Ekim 2015, <https://www.theguardian.com>

“Iran sentences British charity worker to 5 years in jail for espionage”, 22 Ocak 2017, <https://www.dw.com>

“Iran sentences one man to death, jails two others for spying for the United States”, 1 Ekim 2019, <https://www.abc.net.au>

“Iran jails two, including UK dual national, for spying for Israel”, 27 Ağustos 2019, <https://www.aljazeera.com>

“Iran executes defence ministry contractor over spying for CIA”, 22 Haziran 2019, <https://www.aljazeera.com>

“İran’da CIA casusu kimdi?”, Bila Tarih, Haber Kodu: 1916371, <http://irdiplomacy.ir>

“İran’da CIA casusluğundan idama onay”, 04 Şubat 2020, <https://www.milliyet.com.tr>

“İran’ın tutuklu çifte vatandaşları ve belirsiz kaderleri”, 1 Ekim 2019, <https://www.bbc.com>

“Jailed dual nationals may be victims of Iranian agents’ rivalry, row suggests”, 9 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world...>

“Iran Executed Two CIA–Mossad Spies For Leaked Nuclear Related Information”, 20 Mayıs 2013, <http://www.iransview.com>

“Human rights lawyer Nasrin Sotoudeh sentenced to 33 years in prison and 148 lashes”, 21 Mart 2019, <https://www.frontlinedefenders.org>

Video Kayıtları

Cold War Warriors, CIA Traitor and KGB Double Agent Aldrich Ames, (2009), 9 dk. 37 sn. Youtube, 2009.